

BP ANDRZEJ SUSKI

Toruń

Łacińskie rękopisy liturgiczne zachowane jako palimpsesty Katalog

The Latin Liturgical Manuscripts Retained as the Palimpsests A Catalogue

Abstract

A palimpsest is a manuscript written on previously used writing material, from which the previous text has been erased, but it is legible thanks to the use of ultraviolet rays, digital cameras and new processing techniques. The liturgical palimpsests have survived most often in the form of larger or smaller fragments of old liturgical books, which have been dissected, dispersed and trimmed to a new format. They are valuable sources of knowledge for research in the field of worship history, especially the history of the ancient Gallic, Celtic and Mozarabic liturgies. The list of liturgical palimpsests provided in this catalogue includes the place of storage, the reference number of the codex, foglia with the original text (*scriptura inferior*), their current sizes, type of the liturgical book, time and the determined or probable place of its creation, and a bibliography with the publication (if any).

Keywords: Palimpsest, Catalogue, Liturgy, Manuscript, History of the Liturgy, Theology of the Liturgy.

Abstrakt

Palimpsest to rękopis spisany na używanym już wcześniej materiale piśmienniczym, z którego usunięto poprzedni tekst, możliwy wszakże do odczytania dzięki zastosowaniu promieni ultrafioletowych, kamer cyfrowych i supernowoczesnych technik przetwarzania. Palimpsesty

liturgiczne przetrwały najczęściej w postaci większych lub mniejszych fragmentów dawnych ksiąg liturgicznych, które uległy rozszyciu, rozproszaniu i przycięciu do nowego formatu. Stanowią one cenne źródła wiedzy dla badań w zakresie historii kultu, zwłaszcza historii dawnej liturgii galijskiej, celtyckiej i mozarabskiej. Zamieszczony wykaz palimpsestów liturgicznych uwzględni miejsce przechowania, sygnaturę kodeksu, folie z tekstem pierwotnym (*scriptura inferior*), ewentualnie ich obecne rozmiary, typ księgi liturgicznej, czas i ustalone lub prawdopodobne miejsce jej powstania oraz bibliografię z podaniem wydania, jeśli istnieje.

Słowa kluczowe: palimpsest, katalog, liturgia, rękopis, historia liturgii, teologia liturgii.

Wprowadzenie

Palimpsest to rękopis spisany na używanym już wcześniej materiale piśmienniczym, z którego usunięto poprzedni tekst. Łaciński termin *palimpsestus* pochodzi od greckiego słowa παλίμψηστον (πάλιν – „ponownie” i ψάω – „ścieram”, „wyskrobuję”)¹. Nazwa ta akcentuje usunięcie tekstu pierwotnego, natomiast równoległe określenie łacińskie *codex rescriptus* podkreśla bardziej zapis tekstu nowego w miejsce usuniętego².

Materiałami piśmienniczymi, nadającymi się do ponownego zapisu, były w starożytności tabliczki woskowane, papirusy i pergaminy. W średniowieczu posługiwano się głównie pergaminami i pochodnymi welinami, sporządzanymi ze skór zwierzęcych. Większość palimpsestów zachowała się na pergaminach jako materiały trwalszym od innych.

Recepturę na usunięcie tekstu z pergaminu w tym celu, by można było zapisać go na nowo, podaje rękopis pochodzący z XI w., powstały w bawarskim klasztorze Tegernsee: „Kto przynaglony koniecznością chce napisać ponownie na pergaminie już zapisanym, niech weźmie mleko i zanurzy w nim pergamin na czas jednej nocy. Następnie po wyjęciu go, posypawszy mąką, aby się nie pomarszczył podczas suszenia, niech włoży pod prasę aż do wyschnięcia. Gdy tego dokona, «pergamin» wygładzony pumeksem i kredą odzyska swoją pierwotną jaśniejącą biel”³.

¹ Znaczenie greckiego terminu *palimpseston* (łac. *palimpsestus*) w świetle starożytnych świadectw omawia Angel Escobar. 2006. El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual: una introducción. W *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*. Red. Angel Escobar, 12–16. Zaragoza: Institución „Fernando el Católico”.

² Georges Declercq. 2007. Codices rescripti in the Early Medieval West. W *Early Medieval Palimpsests*. Red. Georges Declercq, 7–22 (Bibliologia. Elementa ad librorum studia pertinentia 26). Turnhout: Brepols.

³ München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 18628, fol. 105v: *Quicumque in semel scripto pergamenone necessitate cogente iterato scribere velit, accipiat lac imponatque pergamenum per unius*

Sporządzenie księgi w średniowieczu wymagało długiego czasu i mozolnej pracy skrybów, którym niewątpliwie zależało na przetrwaniu wykonanych dzieł. W tym celu używali oni pergaminu jako sprawdzonego materiału piśmienniczego i atramentu odpornego na warunki zewnętrzne, co sprawiło, że znaczna liczba rękopisów średniowiecznych pozostała w dobrym stanie zachowania. O przetrwanie dzieł zabiegali również ich autorzy. Grzegorz z Tours († 594) zamieścił na początku swego dzieła przestrożę dla potomnych: *ut numquam hos libros aboleri faciatis aut rescribi* (*Libri historiarum* I, 1). Zjawisko palimpsestów w średniowieczu należy zatem tłumaczyć zaistniałymi koniecznościami, o czym wyraźnie nadmienia przywołana receptura z Tegernsee (*necessitate cogente*). Niewątpliwie ważnym powodem stały się względy ekonomiczne. Pergamin był materiałem kosztownym i nie zawsze łatwo dostępnym, ponieważ produkcja pergaminów zależała od zmieniającej się koniunktury hodowli zwierząt. Celem obniżenia kosztów materiału piśmienniczego lub pozyskania go, wykorzystywano księgi już istniejące, usuwając z nich tekst pierwotny. Gdy zachodziła potrzeba napisania nowego dzieła lub skopiowania dzieła o szczególnym znaczeniu lub użyteczności, sięgano wówczas po księgi uznawane za *libri inutiles*⁴. Do ksiąg nieużytecznych zaliczano m.in. teksty trudne w odczytaniu z powodu pisma ciągłego (*scriptura continua*) lub obcego języka, teksty ulegające przedawnieniu (prawnicze, liturgiczne, przekłady biblijne), teksty nieukończone, dublety, teksty gorszące swoją treścią. Niekiedy pisma autorów pogańskich zastępowano rozpowszechnianymi dziełami autorów chrześcijańskich. Usuwano również teksty heretyckie, skazane na *damnatio memoriae*. Wiadomo, że istniały ośrodki wyspecjalizowane w odzyskiwaniu dawnych pergaminów, działające zwłaszcza przy klasztorach peryferyjnych, gdzie zdobycie nowego materiału piśmienniczego nastęrczało trudności. Jednym z nich był klasztor fundacji irlandzkiej w Bobbio, na północy Włoch, znany z produkcji wielu palimpsestów⁵.

nocti spacium. Quod postquam inde sustulerit, farre aspersum, ne ubi siccati incipit in rugas contrahatur, sub pressura castiget quoad exsiccat. Quo ubi fecerit, punice cretaque expolitum priorem albedinis suae nitorem recipiet.

⁴ Zob. Gerhardt Powitz. 1996. „Libri inutiles in mittelalterlichen Bibliotheken. Bemerkungen über Alienatio, Palimpsestierung und Makulierung”. *Scriptorium* 50: 288–304; Georges Declercq. 2013. „Gothic palimpsests of Bobbio”. *Scriptorium* 6: 91–93; Roger Gryson. 1983. *Les palimpsests ariens latins de Bobbio. Contributions à la méthodologie de l'étude des palimpsests*. Turnhout: Brepols; Francesco Lo Monaco. 2006. „De fatis palimpsestorum Bibliothecae Sancti Columbani Bobbiensis”. W *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*, 53–62.

⁵ Charles H. Beeson. 1946. The Palimpsests of Bobbio. W *Miscellanea Giovanni Mercati*, 162–184. T. 6 (Studi e testi 126). Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana; Michiel van den Hout. 1952. „Gothic palimpsests of Bobbio”. *Scriptorium* 6: 91–93; Roger Gryson. 1983. *Les palimpsests ariens latins de Bobbio. Contributions à la méthodologie de l'étude des palimpsests*. Turnhout: Brepols; Francesco Lo Monaco. 2006. „De fatis palimpsestorum Bibliothecae Sancti Columbani Bobbiensis”. W *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*, 53–62.

Zmywanie, wycieranie, a nawet wyskrobywanie pierwotnego tekstu pozostawiało wszakże ślady, mniej lub bardziej widoczne, wzbudzające zainteresowanie paleografów i badaczy dawnych tekstów. Stopniowo rozpoznawano i odczytywano pod tekstem nadpisanym (*scriptura superior*) tekst pierwotny (*scriptura inferior*), powstały niekiedy znacznie wcześniej. Intensywne badania palimpsestów w XIX i XX stuleciu doprowadziły do rewelacyjnych odkryć. Konstantin von Tischendorf (1815–1874) odczytał i wydał uprzednio odkryty palimpsest z Biblioteki Narodowej Francji (ms. Gr. 9, *Codex Ephremi rescriptus*), zachowujący w dolnej warstwie tekstowej jeden z czterech wielkich kodeksów biblijnych (obok Synajskiego, Watykańskiego i Aleksandryjskiego), napisany majuskulą grecką z V w. Podobnie z V w. pochodzi kopia łacińskiego dzieła Cycerona *De re publica* (Biblioteka Apostolska Watykańska, ms. Lat. 5757), odkrytego i wydanego przez Angelo Mai (1782–1854), wybitnego badacza dawnych rękopisów Biblioteki Ambrożyjskiej w Mediolanie i Biblioteki Apostolskiej Watykańskiej. Z innych znaczących odkryć wypada wspomnieć palimpsest kopii dzieł Archimedesesa po grecku z X w. (depozyt w Baltimore, *The Walters Art Museum*) i palimpsesty rękopisów chrześcijańskich z Genizy w Kairze (VII–VIII w.)⁶.

Odkrycia cennych dzieł łączyły się często z poważnymi uszkodzeniami kodeksów ze względu na inwazyjne metody badań. W celu uwyraźnienia wytartego tekstu używano różnego rodzaju chemikaliów⁷, które niszczyły pergamin i tekst nadpisany, ważny także historycznie i treściowo. Inicjatorem konserwacji tekstów uszkodzonych w Bibliotece Apostolskiej Watykańskiej, następnie w innych bibliotekach kościelnych – w Weronie i Mediolanie – był niemiecki jezuita Franz Ehrle (1845–1934), który zorganizował w Watykanie pracownię konserwacji zażytkowych rękopisów. Jego działania w tej dziedzinie doprowadziły w 1898 r. do pierwszej międzynarodowej konferencji w Sankt Gallen, zorganizowanej przez Stolicę Apostolską i poświęconej zachowaniu oraz konserwacji manuskryptów. Jeden z ważnych postulatów wysuniętych podczas tej konferencji dotyczył konserwacji uszkodzonych rękopisów i sporządzania dokumentacji fotograficznej. W 1912 r. Gustaw Alfred Kögel, benedyktyn z niemieckiego opactwa św. Marcina w Beuron, zastosował nową metodę fotografowania rękopisów promieniami ultrafioletowymi, którą zalecał jako metodę bezinwazyjną w badaniach palimp-

⁶ Michael Sokoloff, Joseph Yahalom. 1978. „Christian Palimpsests from the Cairo Geniza”. *Revue d’histoire des textes* 18: 109–132.

⁷ Felix Albrecht. 2012. Between Boon and Bane. The Use of Chemical Reagents in Palimpsest Research in the Nineteenth Century. W *Care and Conservation of Manuscripts 13. Proceedings of the Thirteenth International Seminar held at the University of Copenhagen 13th–15th April 2011*. Red. Mathew J. Driscoll, 147–165. Kopenhaga: Museum Tusulanum Press.

sestów⁸. Przy opactwie Beuron powstał *Palimpsestinstitut*, gdzie w ten sposób fotografowano palimpsesty i odczytywano je z fotografii⁹. W 1918 r. dyrektorem Instytutu został benedyktyn Alban Dold (1882–1960) – liturgista, paleograf i wybitny znawca palimpsestów wydawanych przez opactwo Beuron w serii książkowej *Texte und Arbeiten*.

Postęp w dziedzinie technologii wydatnie przyczynił się do rozpoznawania i odczytywania palimpsestów nieszkodliwymi metodami przy użyciu promieni ultrafioletowych, kamer cyfrowych i supernowoczesnych technik przetwarzania¹⁰. Doskonalenie metod badawczych, wyposażanie bibliotek w nowoczesną aparaturę oraz doświadczenia nabyte dzięki wcześniejszym studiom nad palimpsestami dają nadzieję na kolejne odkrycia i opracowania dzieł pozostających jeszcze w ukryciu. Są one coraz bardziej doceniane jako *locus memoriae*.

Łacińskie księgi liturgiczne stanowią pokaźną część zachowanych rękopisów średniowiecznych i są przedmiotem częstych badań ze względu na ich znaczenie historyczne, piśmiennicze, zdobnicze, muzyczne i religijne. Zainteresowanie palimpsestami liturgicznymi bierze się m.in. stąd, że zawierają cenne pozostałości po dawnych liturgiach lokalnych na Zachodzie¹¹, które zanikły na skutek postępującej romanizacji kultu, zapoczątkowanej w Galii przez Pepina Małego i Karola Wielkiego¹². Dzięki palimpsestom zachowały się częściowo cenne źródła liturgicz-

⁸ Raphael Kögel. 1914. „Die Palimpsestphotographie. Ein Beitrag zu den philologisch-historischen Hilfswissenschaften”. *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften* 37: 974–978.

⁹ Alban Dold. 1926. „Über Palimpsest-Forschung und das Beuroner Palimpsest-Institut”. *Jahresbericht der Görresgesellschaft* 1924/25: 87–108.

¹⁰ Chiara Faraggiana di Sarzana. 2007. Leggere manoscritti palinsesti nell’era digitale: nuove prospettive di ricerca e vecchi problemi. W *From Manuscript Digital Text. Problems of Interpretation and Markup*. Red. Francesco Citti, Tommaso Del Vecchio, 35–60. Roma: Herder; Felix Albrecht. 2012. *Portable System for Multispectral and Full Spectral Imaging*. W *Care and Conservation of Manuscripts* 14, 237–252; Roger L. Easton, David Kelbe. 2014. „Statistical Processing of Spectral Imagery to Recover Writings from Erased Damaged Manuscripts”. *Manuscript Cultures* 7: 35–46; Felix Albrecht. 2015. *Methods in Palimpsest Research*. W *Comparative Oriental Manuscript Studies. An Introduction*. Red. Alessandro Bausi, 31–33. Hamburg: COMSt; Marisa Uberti. 2019. *I palinsesti pergamenacei: dalle origini alle tecnologie di Imaging multispettrale*. Rovato (dysertacja).

¹¹ Na temat dawnych liturgii nierzymskich na Zachodzie zob. Archdale A. King. 1959. *Liturgies of the Past*. London: Longmans; Matthieu Smyth. 2003. *La liturgie oubliée. La prière eucharistique en Gaul antique et dans l’Occident non romain* (Patrimoines: Christianisme). Paris: Cerf; Gabriel Ramis Miquel. 2013. *Introducción a las liturgias occidentales no romanas* (Biblioteca „Ephemerides Liturgicae. Subsidia” 164). Roma: CLV-Edizioni Liturgiche.

¹² Reforma karolińska, zmierzająca do romanizacji kultu, spowodowała, że księgi liturgiczne dawnych liturgii łacińskich uległy przedawnieniu i stały się z czasem palimpsestami. W kwestii tej reformy i romanizacji liturgii zob.: Edmund Bishop, André Wilmart. 1931. „La réforme liturgique de Charlemagne”. *Ephemerides Liturgicae* 45: 86–207; Theodor Klauser. 1933. „Die liturgischen Austauschbeziehungen zwischen der römischen und fränkisch-deutschen Kirche vom achten bis zum elften Jahrhundert”. *Historisches Jahrbuch* 53: 169–189; Cyrille Vogel. 1960. *Les échanges liturgiques entre Rome et les pays francs jusqu’à l’époque de Charlemagne*. W *Le Chiese nei regni*

ne, pochodzące z liturgii galijskiej, celtyckiej i mozarabskiej, by wspomnieć tylko sakramentarz galijski z VI w. (*St. Gallen Stiftsbibliothek*, cod. 908¹³) i lekcjonarz galijski z V/VI w. (Wolfenbüttel, *Herzog Augustbibliothek*, cod. Weiss. 76¹⁴). Jako jedyny w czystej postaci galijskiej zachował się także *libellus missarum* z VII w. (Karlsruhe, *Badische Landesbibliothek*, cod. CCLIII), zawierający formularze mszalne, których brak w innych źródłach¹⁵.

Palimpsesty liturgiczne to przeważnie większe lub mniejsze fragmenty dawnych ksiąg liturgicznych, które uległy rozsyciu, rozproszeniu i przycięciu do nowego formatu. Można jednak przypuszczać, że niektóre teksty zachowane jako palimpsesty istniały pierwotnie w postaci samoistnych *libelli*. W każdym razie stanowią one cenne źródła wiedzy dla badań w dziedzinach kultury średniowiecznej i historii kultu¹⁶.

dell'Europa occidentale (Settimane di studio sull'alto medioevo 7). Spoleto: Presso la Sede del Centro, 185–295; Cyrille Vogel. 1964. La réforme liturgique sous Charlemagne. W *Karl der Grosse*. T. 2: *Das geistige Leben*. Red. Wolfgang Braunsfels, 217–232. Düsseldorf 1964; Cyrille Vogel. 1965. La réforme culturelle sous Pepin le Bref et sous Charlemagne (deuxième moitié du VIIIe siècle et premier quart du IXe siècle). W *Die karolingische Renaissance*. Red. Erna Patzelt, 173–279. Graz: Akademische Druck- und Verlags-Anstalt; Pierre-Marie Gy. 1975. „L'unification liturgique de l'Occident et la liturgie de la Curie Romaine”. *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 59: 601–612; Cyrille Vogel. 1976. Saint Chrodegang et les débuts de la romanisation de culte en pays francs. W *Saint Chrodegang, communications présentées au Colloque tenu à Metz à l'occasion du douzième centenaire de sa mort.*, 91–109. Metz: Editions de Lorraine; Rosamond McKitterick. 1977. *The Frankish Church and the Carolingian Reforms, 751–987*. London: Royal Historical Society, 115–154; Cyrille Vogel. 1979. Les motifs de la romanisation du culte sous Pepin le Bref (751–768) et Charlemagne (774–814). W *Culto cristiano, politica imperiale carolingia. Atti del XVIII Convegno di Studi sulla spiritualità medievale, Università di Perugia, sept. 9–12, 1977*. Red. O. Capitani, 15–41. Todi; Bernard Philippe. 1990. „Sur un aspect controversé de la réforme carolingienne: «vieux-romain» et «grégorien»” *Ecclesia orans*: 163–189; Yitzhak Hen. 1996. Unity in Diversity: the Liturgy of Frankish Gaul before the Carolingians. W *Unity and Diversity in the Church. Papers Read at the 1994 Summer Meeting and the 1995 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*. Red. Robert N. Swanson, 19–30. Oxford: Blackwell; Donald Bullough. 1999. The Carolingian Liturgical Experience. W *Continuity and Change in Christian Worship. Papers Read at the 1997 Summer Meeting and the 1998 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*. Red. Robert N. Swanson, 29–64. Woodbridge: Boydell Press; Judyta Szaciłło. 2005. Reforma liturgiczna VIII wieku w świetle kapitułarzy Karola Wielkiego (miejsca i przedmioty liturgiczne). W *Sacrum. Obraz i funkcje w społeczeństwie średniowiecznym* (Aquila volans 1). Red. Aneta Pieniądz-Skrzypczak, Jerzy Pysiak, 205–219. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego; Alfred Ehrensperger. 2008. Karolingische Liturgiereformen. W *Protokolle zur Liturgie. Veröffentlichungen der Liturgiewissenschaftlichen Gesellschaft Klosterneuburg*. T. 2. Red. Rudolf Pacik, Andreas Redtenbacher, 109–153. Würzburg: Echter Verlag GmbH.

¹³ Zob. Katalog nr 135; Klaus Gamber. 1961. „I più antichi libri liturgici dell'alta Italia”. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 15: 71–74; CLLA, 156–158, nr 201.

¹⁴ Zob. Katalog nr 175; Giovanni BERTI. 1954. „Il più antico lezionario della Chiesa”. *Ephemerides Liturgicae* 68: 147–154; CLLA, 174–175, nr 250.

¹⁵ Zob. Katalog nr 47.

¹⁶ Giacomo Baroffio. 2019. „Individuare recuperare studiare valorizzare i frammenti librari liturgici”. *Rivista Internazionale di Musica Sacra* 40: 59–147, szczeg. 70–73.

Pierwszy wykaz palimpsestów łacińskich, opracowany przez Émile Chatelain, ukazał się w 1904 r.¹⁷ Uwzględnia on jeszcze niewiele palimpsestów liturgicznych. W 1964 r. poszerzoną listę palimpsestów łacińskich do IX w. wydał ceniony paleograf Elias A. Lowe¹⁸. Z kolei Klaus Gamber, w monografii omawiającej dawne kodeksy liturgiczne, skupił uwagę wyłącznie na palimpsestach liturgicznych¹⁹. Należy wymienić także dwa artykuły zamieszczone w książce poświęconej palimpsestom, wydanej w 2007 r.: Yitzhak Hen przywołuje zwięźle łacińskie palimpsesty liturgiczne do X w.²⁰, zaś Virginia Braun wyszczególnia palimpsesty *in scriptura beneventana*, m.in. liturgiczne²¹.

W katalogu zamieszczonym niżej wykorzystano wspomniane wykazy z dodaniem innych palimpsestów liturgicznych, powstałych w stuleciach VI–XIII. Sumaryczny opis poszczególnych rękopisów uwzględnia miejsce przechowania, sygnaturę kodeksu, folie z tekstem pierwotnym (*scriptura inferior*) i ewentualnie ich obecne rozmiary, typ księgi liturgicznej, czas i ustalone lub prawdopodobne miejsce jej powstania oraz bibliografię z podaniem wydania, jeśli istnieje. Prowizoryczny charakter tego katalogu, podobnie jak i wcześniejszych, skłania do dalszych poszukiwań i dokumentowania palimpsestów liturgicznych w myśl postulatów: *colligere fragmenta ne pereant*²².

¹⁷ Émile Chatelain. 1904. „Les palimpsestes latins”. *Annuaire de l'École pratique des hautes études. Section des sciences historiques et philologiques* 1: 5–42.

¹⁸ Elias A. Lowe. 1964. *Codices rescripti. A List of the Oldest Palimpsests with Stray Observations of their Origin*. W *Mélanges Eugene Tisserant. T. 5: Archives Vaticanes. Histoire ecclésiastique. Deuxième partie* (Studi e testi 235), 67–81. Città del Vaticano [tablice i fotografie bez paginacji].

¹⁹ Klaus Gamber. 1963. *Codices liturgici latini antiquiores. Secunda editio aucta* (Spicilegium Friburgense. Subsidia 1). Freiburg (Schweiz): Universitätsverlag. Klaus Gamber. 1988. *Codices liturgici latini antiquiores. Supplementum: Ergänzungs- und Registerband unter Mitarbeit von B. Baroffio, F. Dell'Oro, A. Hänggi, J. Janini, A.M. Triacca* (Spicilegii Friburgensis Subsidia 1 A). Freiburg (Schweiz): Universitätsverlag.

²⁰ Yitzhak Hen. 2007. *Liturgical Palimpsests from the Early Middle Ages*. W *Early Medieval Palimpsests*, s. 37–54. Sumaryczny wykaz palimpsestów jest na s. 49–54.

²¹ Virginia Brown. 2007. *Palimpsested texts in Beneventan script. A Handlist with Some Identification*. W *Early Medieval Palimpsests*, 88–144.

²² Bonifatius Fischer, Virgil Fiala. 1952. *Colligere fragmenta. Festschrift Alban Dold zum 70. Geburtstag am 7.7.1952* (Texte und Arbeiten 1/2). Beuron: Beuronischer Kunstverlag; Giacomo Baroffio. 1973. „Colligere fragmenta ne pereant”. *Novarien* 5: 110–112; Giacomo Baroffio. Red. 1997. *Colligere fragmenta ne pereant. Aspetti della liturgia medievale nei frammenti dell'Archivio Storico Comunale. Mostra documentaria. Norcia-Rocca della Castellina, 15 luglio–31 dicembre 1997*. Norcia: Accademia di Studi Gregoriani; Giacomo Baroffio. 2001. „«Colligere fragmenta ne pereant»: il recupero dei frammenti liturgici italiani”. *Rivista Liturgica* 88: 679–694; Mauro Perani, Cesarino Ruini. 2002. „Frammenta ne pereant”. *Recupero e studio dei frammenti di manoscritti medievali e rinascimentali riutilizzati in legature*. Ravenna: Lingo Editore; Gionata Brusa. 2009. „«Colligere fragmenta ne pereant». Maculature liturgiche nella Biblioteca Capitolare di Vercelli”. *Rivista Internazionale di Musica Sacra* 30: 97–135.

Bibliografia do katalogu

- AMIET 1986: R. AMIET, *Catalogue des livres liturgiques manuscrits conservés dans les archives et les bibliothèques de la Ville de Rome*, „Studi Medievali” 27 (1986), s. 925–997.
- AMIET 1997: R. AMIET, *Sacramentaires et missels italiens des IX-XIII siècles*, „Scriptorium” 51 (1997), s. 354–362.
- ANDERSON 1923: A. & W.J. ANDERSON, *A Sacramentary of the Ambrosian Rite*, „The Journal of Theological Studies” 24 (1923), s. 326–330.
- ANDERSON 1933: A. & W.J. ANDERSON, *Un sacramentario del rito ambrosiano*, „Ambrosius” 9 (1933), s. 4–9.
- ARNESE 1967: R. ARNESE, *I codici notati della Biblioteca Nazionale di Napoli*, Firenze 1967.
- AVAGLIANO 1970: F. AVAGLIANO, *I codici liturgici dell'Archivio di Montecassino*, „Benedictina” 17 (1970), s. 300–325.
- AVERY 1936: M. AVERY, *The Exultet Rolls in South Italy*, Princeton 1936.
- BABUDRI 1957: F. BABUDRI, *L'Exultet di Bari del sec. XI*, „Archivio Storico Pugliese” 10 (1957), s. 8–169.
- BANNISTER 1913: E.M. BANNISTER, *Monumenti Vaticani di Paleografia Musicale Latina*, Leipzig 1913.
- BAROFFIO 1999: G. BAROFFIO, *Iter Liturgicum Italicum*, Padova 1999.
- BAROFFIO 2011: G. BAROFFIO, *Iter Liturgicum Italicum. Editio Maior (Instrumenta I)*, Stroncone 2011.
- BAROFFIO 2011a: G. BAROFFIO, *Nomina Codicum. Nome, origine, committenza, destinazione dei codici liturgici italiani (Instrumenta 2)*, Stroncone 2011.
- BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016: G. BAROFFIO – M. SODI – A. SUSKI, *Sacramentari e messali pretridentini di provenienza italiana. Guida ai manoscritti (Veritatem Inquirere)*, Sinalunga (Siena) 2016.
- BELLONI – FERRARI 1974: A. BELLONI – M. FERRARI, *La Biblioteca Capitolare di Monza (Medioevo e umanesimo 21)*, Padova 1974.
- BERNARD 1998: P. BERNARD, *Benoît d'Aniane est-il l'auteur de l'avertissement 'Hucusque' et du supplément au Sacramentaire Hadrianum?*, „Studi Medievali” 39 (1998), s. 1–120.
- BERNARD 1998a: P. BERNARD, *Quadrata Confessio. Les „Messés de Mone” et la récitation du Credo à la messe dans la Gaule de l'Antiquité tardive*, „Revue des sciences philosophiques et théologiques” 82 (1998), s. 431–443.
- BERTI 1954: B. BERTI, *Il più antico lezionario della Chiesa*, „Ephemerides Liturgicae” 68 (1954), s. 147–154.
- BISCHOFF 1974: B. BISCHOFF, *Die südostdeutschen Schreibschulen und Bibliotheken in der Karolingerzeit*, t. 1: *Die bayerischen Diözesen*, Wiesbaden 1974³.
- BISCHOFF 1980: B. BISCHOFF, *Die südostdeutschen Schreibschulen und Bibliotheken in der Karolingerzeit*, t. 2: *Die vorwiegend österreichischen Diözesen*, Wiesbaden 1980.

- BISCHOFF 1998: B. BISCHOFF, *Katalog der festländischen Handschriften des neunten Jahrhunderts (mit Ausnahme der wisigotischen)*, cz. 1: *Aachen – Lambach* (Bayerische Akademie der Wissenschaften), Wiesbaden 1998.
- BISCHOFF 2004: B. BISCHOFF, *Katalog der festländischen Handschriften des neunten Jahrhunderts (mit Ausnahme der wisigotischen)*, cz. 2: *Laon – Paderborn* (Bayerische Akademie der Wissenschaften), Wiesbaden 2004.
- BISCHOFF – HOFMANN 1952: B. BISCHOFF – J. HOFMANN, *Libri Sancti Kyliani. Die Würzburger Schreibschule und die Dombibliothek im VIII und IX Jahrhundert* (Quellen und Forschungen zur Geschichte des Bistums und Hochstifts Würzburg 6), Würzburg 1952.
- BORST 2001: A. BORST, *Der Karolingische Reichskalender und seine Überlieferung bis ins 12. Jahrhundert* (Monumenta Germaniae Historica. Libri memoriales II), t. 1, Hannover 2001.
- BOURQUE 1952: E. BOURQUE, *Étude sur les sacramentaires romains*, cz. 2: *Les textes remaniés*, t. 1: *Le Gélasien du VIII siècle* (Bibliothèque théologique de Laval), Québec 1952.
- BOURQUE 1958: E. BOURQUE, *Étude sur les sacramentaires romains*, cz. 2: *Les textes remaniés*, t. 2: *Le Sacramentaire d’Hadrien. Le Supplément d’Alcuin et les Grégoriens mixtes* (Studi di Antichità Cristiana 25), Città del Vaticano 1958.
- BRANDT – EGGBRECHT 1993: M. BRANDT – A. EGGBRECHT, *Bernward von Hildesheim und das Zeitalter der Ottonen. Katalog der Ausstellung Hildesheim 1993*, t. 2, Hildesheim – Mainz 1993.
- BREWER 1919: H. BREWER, *Der zeitliche Ursprung und der Verfasser der Moneschen Messen*, „Zeitschrift für katholische Theologie” 43 (1919), s. 693–703.
- BROWN 1988: V. BROWN, *A Second New List of Beneventan Manuscripts* (II), „Mediaeval Studies” 50 (1988), s. 584–625 [= BROWN 2012, s. 54–95].
- BROWN 1994: V. BROWN, *A Second New List of Beneventan Manuscripts* (III), „Mediaeval Studies” 56 (1994), s. 299–350 [= BROWN 2012, s. 97–148].
- BROWN 1998: V. BROWN, *Early Evidence for the Beneventan Missal Palimpsest Texts (saec. X/XII) in the Montecassino 271*, „Mediaeval Studies” 60 (1998), s. 239–306.
- BROWN 1999: V. BROWN, *A Second New List of Beneventan Manuscripts* (IV), „Mediaeval Studies” 61 (1999), s. 325–392 [= BROWN 2012, s. 149–216].
- BROWN 2007: V. BROWN, *Palimpsested texts in Beneventan script. A handlist with some identification*, w: G. DECLERCQ (red.), *Early Medieval Palimpsests* (Bibliologia. Elementa ad librorum studia pertinentia 26), Turnhout 2007, s. 88–144.
- BROWN 2008: V. BROWN, *A Second New List of Beneventan Manuscripts* (V), „Mediaeval Studies” 70 (2008), s. 275–355 [= BROWN 2012, s. 217–297].
- BROWN 2012: V. BROWN, *Beneventan Discoveries. Collected Manuscript Catalogues 1978–2008*. Edited by Roger E. Reynolds (Monumenta Liturgica Beneventana 6. Studies and Texts 179), Toronto 2012.

- BUTZMANN 1964: H. BUTZMANN, *Die Weissenburger Handschriften* (Kataloge der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Neue Reihe 10), Frankfurt am Main 1964.
- CABROL 1906: F. CABROL, *Les origines liturgiques*, Paris 1906.
- CARMASSI 2001: P. CARMASSI, *Libri liturgici e istituzioni ecclesiastiche a Milano in età medioevale. Studio sulla formazione del lezionario ambrosiano* (Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen 85), Münster 2001.
- CATELLA – DELL'ORO – MARTINI 2005: A. CATELLA – F. DELL'ORO – A. MARTINI, *Liber Sacramentorum Paduensis* (Padova, Biblioteca Capitolare, cod. D 47), (Monumenta Italiae Liturgica 3. Bibliotheca „Ephemerides Liturgicae. Subsidia” 131), Roma 2005.
- CAVALLO – OROFINO – PECERE 1994: G. CAVALLO – G. OROFINO – O. PECERE, *Exultet. Rotoli liturgici del medioevo meridionale*, Roma 1994.
- CAZAUX-KOWALSKI 2006: C. CAZAUX-KOWALSKI, *Le Graduel-responsorial-antiphonaire palimpseste de Turin, Paris. BnF, ms. Grec 2631 (X-XI s.), édition et commentaire. I: Commentaire; II: Édition* (Diss. École Pratique des Hautes Études, IV section – Sciences historiques et philologiques), Paris 2006.
- CHATELAIN 1900: É. CHATELAIN, *Fragments palimpsestes d'un lectionnaire mérovingien*, „Revue d'histoire et de littérature religieuses” 5 (1900), s. 193–199.
- CHATELAIN 1904: É. CHATELAIN, *Les palimpsestes latins*, „Annuaire de l'École pratique des hautes études. Section des sciences historiques et philologiques” 1 (1904), s. 5–42.
- CHAVASSE 1983: A. CHAVASSE, *Les fragments palimpsests du Casinensis 271 (Sigle Z 6). A côte de l'Hadrianum et du Paduense, un collatéral, autrement remanié*, „Archiv für Liturgiewissenschaft” 15 (1983), s. 9–33.
- CLA I: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 1: *Vatican City*, Oxford 1934.
- CLA II: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 2: *Great Britain and Ireland*, Oxford 1935.
- CLA III: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 3: *Italy: Ancona – Novara*, Oxford 1938.
- CLA IV: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 4: *Italy: Perugia – Verona*, Oxford 1947.
- CLA V: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 5: *France: Paris*, Oxford 1950.
- CLA VI: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 6: *France: Abbeville – Valenciennes*, Oxford 1953.
- CLA VII: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 7: *Switzerland*, Oxford 1956.
- CLA VIII: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 8: *Germany: Maria Laach – Würzburg*, Oxford 1959.

- CLA IX: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 9: *Austria, Belgium, Czechoslovakia, Denmark, Egypt and Holland*, Oxford 1963.
- CLA XII: E.A. LOWE, *Codices Latini Antiquiores. A Paleographical Guide to Latin Manuscripts Prior to the Ninth Century*, t. 12: *Supplement*, Oxford 1971.
- CLLA 1963: K. GAMBER, *Codices liturgici latini antiquiores. Secunda editio aucta* (Spicilegium Friburgense. Subsidia 1), Freiburg (Schweiz) 1963.
- CLLAS 1988: K. GAMBER, *Codices liturgici latini antiquiores. Supplementum: Ergänzungs- und Registerband unter Mitarbeit von B. Baroffio – F. Dell’Oro – A. Hänggi – J. Janini-A. – M. Triacca* (Spicilegii Friburgensis Subsidia 1 A), Freiburg (Schweiz) 1988.
- COLETTE 1997: M.-N. COLETTE, *Un graduel-antiphonaire-responsorial noté sauvé de l’oubli (Palimpsest Paris, B.N.F. Grec 26310, région de Turin, X siècle, „Revue de musicologie” 83 (1997), s. 65–79.*
- COLETTE 1999: M.-N. COLETTE, *La table du graduel palimpseste de Turin (X s.): de l’organisation des messes du commun dans les liturgies latines*, „Revue Mabillon”, ser. nov. 10 (1999), s. 37–66.
- COLETTE 2000: M.-N. COLETTE, *Le Palimpseste de Turin, Paris B.N.F. Grec 2631: son environnement liturgique et musical*, w: S.T. TUKSAR (red.), *Medieval Music Cultures on the Eastern and Western Shores of the Adriatic until beginning of the 15th century (Proceedings of the International Musicological Symposium held in Split, Croatia, 21-24 May 1977)*, Zagreb 2000, s. 285–302.
- CRIVELLO 2001: F. CRIVELLO, *La miniatura a Bobbio tra IX e X secolo e i suoi modelli carolingi*, Torino 2001.
- CROCIANI – LEARDINI 2006: R. CROCIANI – M. LEARDINI, *I manoscritti della Biblioteca Statale Monumento Nazionale di Santa Scolastica di Subiaco. I (dal s.s. I, I al s.s. 113, CX)*, (Indici e cataloghi. Nuova serie XVII), Roma 2006.
- DECLERCQ 2007: G. DECLERCQ, *The Scriptorium of Benediktbeuern and the Palimpsest Codex Clm 6333*, w: G. DECLERCQ (red.), *Early Medieval Palimpsests* (Bibliologia. Elementa ad librorum studia pertinentia 26), Turnhout 2007, s. 55–71.
- DEKKERS 1995: E. DEKKERS, *Clavis patrum latinorum qua in corpus christianorum edendum optimas quasque scriptorum recensiones, a Tertulliano ad Bedam commodo recludit Eligius Dekkers. Editio tertia aucta et emmendata* (Corpus Christianorum Series Latina), Steenbrugis in Abbatia Sancti Petri 1995.
- DELISLE 1886: L. DELISLE, *Mémoires sur d’anciens sacramentaires*, „Mémoires de l’Académie des Inscriptions et Belles Lettres” 32 (1886), s. 57–423.
- DESHUSSES – HOUILLIER 1979: J. DESHUSSES – J. HOUILLIER, *Saint Benoit dans les livres liturgiques*, „Studia Monastica” 21 (1979), s. 143–204.
- DÍAZ Y DÍAZ 1960: M.C. DÍAZ Y DÍAZ, *El Codice 76 de la Biblioteca Universitaria de Madrid: un palimpsesto*, „Revista de archivos, bibliotecas y museos” 68 (1960), s. 105–108.

- DÍAZ Y DÍAZ 1981: M.C. DÍAZ Y DÍAZ, *Notas de bibliotecas de Castilla en el siglo XIII*, w: *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime*, Paris 1981, s. 7–13.
- DOLD 1917: A. DOLD, *Untersuchungsergebnisse einer doppelt reskribierten Wolfenbütteler Handschrift*, „Zentralblatt für Bibliothekswesen” 35 (1917), s. 233–250.
- DOLD 1919: A. DOLD, *Ein vorhadrianisches gregorianisches Palimpsest-Sakramentar in Gold-Unzialschrift nebst Zugabe einer unbekanntenen Homilie über das kanaanäische Weib* (Texte und Arbeiten 1/5), Beuron 1919.
- DOLD 1923: A. DOLD, *Konstanzer altlateinische Propheten- und Evangelienbruchstücke* (Texte und Arbeiten I/7–9), Beuron 1923.
- DOLD 1924: A. DOLD, *Le texte de la „Missae Catechumenorum” du Cod. Sangall. 908*, „Revue Bénédictine” 36 (1926), s. 307–316.
- DOLD 1925: A. DOLD, *Das Palimpsestsakramentar im Codex Augiensis CXII. Ein Messbuch ältester Struktur aus dem Alpengebiet. Mit Anhang: Zwei altfränkische Gebete aus Codex Augiensis CCLIII* (Texte und Arbeiten I/12), Beuron 1925.
- DOLD 1926: A. DOLD, *Liturgie-Fragmente aus den beiden Palimpsesten Cod. Aug. CXCIV und Clm 14429*, „Revue Bénédictine” 38 (1926), s. 273–287.
- DOLD 1928: A. DOLD, *Getilgte Paulus und Psalmen-Texte unter getilgten ambrosianischen Liturgiestücken aus Cod. St. Gall 908. Anhang: Unbekannte und bekannte Donaueschingen Väterfragmente* (Texte und Arbeiten I/14), Beuron 1928.
- DOLD 1930: A. DOLD, *Das älteste Liturgiebuch der lateinischen Kirche* (Texte und Arbeiten I/26–28), Beuron 1930.
- DOLD 1936: A. DOLD, *Verschiedenartige liturgische Palimpsesttexte einer ehemals einheitlichen Handschrift auf Blättern des Codex Vatic. lat. 5762*, „Jahrbuch für Liturgiewissenschaft” 13 (1936), s. 39–44.
- DOLD 1940: A. DOLD, *Ein ausgeschriebenes Perikopenbuch des 8. Jh.*, „Ephemerides Liturgicae” 54 (1940), s. 12–37.
- DOLD 1943: A. DOLD, *Vom Sakramentar, Comes und Capitulare zum Missale. Eine Studie über die Entstehungszeit der erstmals vollständig erschlossenen liturgischen Palimpsesttexte in Unziale aus Codex 271 von Monte Cassino. Mit Beiträgen von Prof. Dr. Anton Baumstark* (Texte und Arbeiten I/34), Beuron 1943.
- DOLD 1952: A. DOLD, *Das Sakramentar im Schabcodex M 12 Sup. der Bibliotheca Ambrosiana mit hauptsächlich altspanischem Formelgut in gallischem Rahmenwerk* (Texte und Arbeiten I/43), Beuron 1952.
- DOLD 1955: A. DOLD, *Palimpsest-Studien. I: Mit Anhang: Beachtliche, nicht palimpsestierte Texte aus vor – bzw. Nachsatzblättern der Darmstädter Codices 752 und 754* (Texte und Arbeiten 1/45), Beuron 1955.
- DOLD 1957: A. DOLD, *Palimpsest-Studien. II: Altertümliche Sakramentar- und Litanei-Fragmente im Codex Latinus Monacensis 6333* (Texte und Arbeiten 1/48), Beuron 1957.

- DOLD 1960: A. DOLD, *Die ältesten Spuren der Mailänder Messliturgie*, „Photographie und Wissenschaft” 9 (1960), s. 7–19.
- DOLD 1960a: A. DOLD, *Enthenticus – authenticus*, „Münchener theologische Zeitschrift” 11 (1960), s. 262–266.
- DOLD 1961: A. DOLD, *Dovè si trovano le più antiche tracce della messa milanese*, „Ambrosius” 37 (1961), s. 3–15.
- DOLD – ALLGEIER 1933: A. DOLD – A. ALLGEIER, *Der Palimpsestpsalter im Codex Sangallensis 912. Eine altlateinische Übersetzung des frühen 6 Jahrh. aus der einstigen Kloster-Bibliothek von Bobbio. Anhang: Ein neues Bruchstück mit altlateinischem Jeremiastext im Cod. Sangall. 912 (Texte und Arbeiten I/21-24)*, Beuron 1933.
- DOLD – BAUMSTARK 1925: A. DOLD – A. BAUMSTARK, *Das Palimpsestsakramentar im Cod. Aug. CXII (Texte und Arbeiten I/12)*, Beuron 1925.
- DOLD – CAPELLE 1925: A. DOLD – B. CAPELLE, *Deux Psautiers gaulois dans le Cod. Aug. CCLIII*, „Revue Bénédictine” 37 (1925), s. 181–203.
- DOLD – EIZENHÖFER 1964: A. DOLD – L. EIZENHÖFER, *Das irische Palimpsestsakramentar im Clm 14429 der Staatsbibliothek München (Texte und Arbeiten I/53-54)*, Beuron 1964.
- DOLD – GAMBER 1960: A. DOLD – K. GAMBER, *Das Sakramentar von Salzburg (Texte und Arbeiten I/4)*, Beuron 1960.
- DOUTEIL – VONGRAY 1975: H. DOUTEIL – F. VONGRAY, *Exultet-Rolle. Kommentarband*, Graz 1975.
- DUCHESNE 1925: L. DUCHESNE, *Origines du culte chrétien*, Paris 1925.
- EIZENHÖFER 1953: L. EIZENHÖFER, *Arator in einer Contestatio der Mone-Messen und in einer mailändischen Praefation*, „Revue Bénédictine” 63 (1953), s. 329–33.
- EIZENHÖFER 1955: L. EIZENHÖFER, *Zitate in altspanischen Messgebeten*, „Römische Quartalschrift” 50 (1955), s. 248–254.
- EIZENHÖFER 1966: L. EIZENHÖFER, *Zu dem irischen Palimpsestsakramentar im Clm 14429*, „Sacris Erudiri” 17 (1966), s. 355–364.
- ESCOBAR 2006: Á. ESCOBAR, *Hacia un repertorio de palimpsestos griegos y latinos conservados en bibliotecas españolas*, w: Á. ESCOBAR (red.), *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*, Zaragoza 2006, s. 147–153.
- FERRARI 1967: M. FERRARI, *Nuovi frammenti documentari bobbiensi*, „Italia medioevale e umanistica” 10 (1967), s. 1–23.
- FERRARI 1971: M. FERRARI, *La Biblioteca Capitolare di Monza*, w: *Ricerche storiche sulla Chiesa Ambrosiana (Archivio Ambrosiano 21)*, Milano 1971, s. 387–394.
- FERRARI 1973: M. FERRARI, *Spigolature bobbiensi. I. In margine ai Codices Latini Antiquiores. II. Frammenti ignoti di Rutilio Namaziano. III. Due versi editi-inediti di un ‘Romuleon’ di Draconzio*, „Italia medioevale e umanistica” 16 (1973), s. 1–41.

- GAMBER 1957: K. GAMBER, *Die mittelitalienisch-beneventanischen Plenarmissalien. Der Messbuch des Metropolitangebietes von Rom im 9/10 Jahrhundert*, „Sacris Erudiri” 9 (1957), s. 268–285.
- GAMBER 1958: K. GAMBER, *Sakramentartypen. Versuch einer Gruppierung der Handschriften und Fragmente bis zur Jahrtausendwende. In beratender Verbindung mit D. Dr. Alban Dold und Prof. Dr. Bernhard Bischoff* (Texte und Arbeiten I/49-50), Beuron 1958.
- GAMBER 1958a: K. GAMBER, *Der Stockholmer Fragmentstreifen und sein Verhältnis zum Palimpsest-Sakramentar von Monte Cassino*, „Ephemerides Liturgicae” 72 (1958), s. 111–126.
- GAMBER 1959: K. GAMBER, *Das Lektionar und Sakramentar des Musäus von Massilia (461)*, „Revue Bénédictine” 69 (1959), s. 198–215.
- GAMBER 1960: K. GAMBER, *Das Stuttgarter Sakramentar-Palimpsestblatt aus Cod. H. B. VII 10*, „Archiv für Liturgiewissenschaft” 6 (1960), s. 455–460.
- GAMBER 1961: K. GAMBER, *I più antichi libri liturgici dell’alta Italia. Descrizione dei manoscritti e frammenti del 550-750*, „Rivista di storia della Chiesa in Italia” 15 (1961), s. 71–81.
- GAMBER 1962: K. GAMBER, *Teile eines ambrosianischen Messbuches im Palimpsest von Monza aus dem 8. Jahrhundert*, „Scriptorium” 16 (1962), s. 3–15.
- GAMBER 1962a: K. GAMBER, *Fragment eines mittelitalianischen Plenarmissales aus dem 8. Jh.*, „Ephemerides Liturgicae” 76 (1962), s. 335–341.
- GAMBER 1962b: K. GAMBER, *Ein oberitalianisches Plenarmissale des S-Typus*, „Sacris Erudiri” 13 (1962), s. 353–359.
- GAMBER 1962c: K. GAMBER, *Die älteste abendländische Evangelienperikopen-Liste*, „Münchener theologische Zeitschrift” 13 (1962), s. 181–201.
- GAMBER 1966: K. GAMBER, *„Benedictio populi” eines gallikanischen Sakramentars im Codex Sangallensis 194*, „Scriptorium” 20 (1966), s. 57–59.
- GAMBER 1966a: K. GAMBER, *Fragment eines gallikanischen Sakramentars im Codex Sangallensis 194*, „Scriptorium” 20 (1966), s. 57–59.
- GAMBER 1974: K. GAMBER, *Fragmente eines Missale Beneventanum als Palimpsestblätter des Cod. Ottob. Lat. 576*, „Revue Bénédictine” 84 (1974), s. 367–372.
- GAMBER 1980: K. GAMBER, *Fragmente eines oberitalienischen Liturgiebuches aus dem 6. Jh. als Palimpsest im Codex Sangallensis 908*, w: O.P. CLAVADTSCHER I IN. (red.), *Florilegium Sangallense. Festschrift für Johannes Duft zum 65. Geburtstag*, St. Gallen 1980, s. 165–179.
- GAMBER 1982: K. GAMBER, *Irische Liturgiebücher und ihre Verbreitung auf dem Kontinent*, w: H. LÖWE (red.), *Die Iren und Europa im frühen Mittelalter*, t. 1, Stuttgart 1982, s. 536–548.
- GAMBER 1984: K. GAMBER, *Sacramentorum: weitere Studien zur Geschichte des Messbuches und der frühen Liturgie* (Studia patristica et liturgica 13), Regensburg 1984.
- GAMBER 1989: K. GAMBER, *Liturgiegeschichte von Regensburg bis ins 16. Jahrhundert anhand der erhaltenen Liturgiebücher*, w: W.J. CHROBAK (red.), *Liturgie im Bistum Regensburg von den Anfängen bis zur Gegenwart. Ausstellung anlässlich des Bistumsjubiläums 739–1989 in*

- der Bischöflichen Zentralbibliothek Regensburg, St. Petersweg 11–13, 30. Juni bis 29. September 1989, München – Zürich 1989, s. 13–37.*
- GLAUCHE 2011: G. GLAUCHE, *Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Pergamenthandschriften aus dem Domkapitel Freising, t. 2: Clm 6317–6437*, Wiesbaden 2011.
- GÓMEZ PÉREZ 1958: J. GÓMEZ PÉREZ, *Siete palimpsestos en la Biblioteca Nacional de Madrid*, „Revista de archivos, bibliotecas y museos” 65 (1958), s. 439–450.
- GRÉGOIRE 1968: R. GRÉGOIRE, *Repertorium Liturgicum Italicum*, „Studi Medievali” 9 (1968), s. 465–592.
- GROS I PUJOL 1984a: M.S. GROS I PUJOL, *Notes sobre les oracions „post nomina recitata” i „collectio sequitur” del sacramentari gallicà, München Clm 14429*, „Revista Catalana de Teologia” 9 (1984), s. 103–115.
- GROS I PUJOL 1984: M.S. GROS I PUJOL, *Notes sobre dues collectas „post secreta” del sacramentari gallicà, München Clm 14429*, „Revista Catalana de Teologia” 10 (1985), s. 369–376.
- GROS I PUJOL 1988: M.S. GROS I PUJOL, *El „Qui pridie” del sacramentari gallicà, München Clm 14429*, „Revista Catalana de Teologia” 13 (1988), s. 371–385.
- GY 1972: P.M. GY, *Le „Sanctus” romain et les anaphores orientales*, w: *Mélanges liturgiques offerts à B. Botte*, Louvain 1972, s. 167–174.
- HAGEN 1884: H. HAGEN, *Berner Palimpsestblätter aus dem 5/6 Jahrhundert zur Passio s. Sebastiani*, w: *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, t. 108, Wien 1885, s. 19–50.
- HEIMING 1950: O. HEIMING, *Ein „fusioniertes” Gregorianum und ein Ambrosianum-Benedictinum. Zwei Palimpsestsakramentare im British Museum, Harleian 2510*, „Ephemerides Liturgicae” 64 (1950), s. 238–273.
- HERNÁNDEZ APARICIO 2000: P. HERNÁNDEZ APARICIO, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional. XIV: (9501–10200)*, Madrid 2000.
- HEN 2002: Y. HEN, *Rome, Anglo-Saxon England and the Formation of the Frankish Liturgy*, „Revue Bénédictine” 112 (2002), s. 301–322.
- HEN 2007: Y. HEN, *Liturgical palimpsests from the early Middle Ages*, w: G. DECLERCQ (red.), *Early Medieval Palimpsests* (Bibliologia. Elementa ad librorum studia pertinentia 26), Turnhout 2007, s. 37–54.
- HESBERT 1954: R.J. HESBERT, *Un curieux antiphonaire palimpsest de l’office*, „Revue Bénédictine” 64 (1954), s. 28–45.
- HOLDER 1970: A. HOLDER, *Die Reichenauer Handschriften, t. 1: Die Pergamenthandschriften. Neudruck mit bibliographischen Nachträgen* (Die Handschriften der Badischen Landesbibliothek in Karlsruhe 5), Wiesbaden 1970.

- HOLDER 1971: A. HOLDER, *Die Reichenauer Handschriften*, t. 2: *Die Papierhandschriften. Fragmenta – Nachträge. Neudruck mit bibliographischen Nachträgen* (Die Handschriften der Badischen Landesbibliothek in Karlsruhe 6), Wiesbaden 1971.
- HUGLO 1956: M. HUGLO, *Fonti e paleografia del canto ambrosiano* (Archivio Ambrosiano 7), Milano 1956.
- HUGLO 1974: M. HUGLO, *Le graduel palimpseste de Plaisance (Paris, B.N. lat. 7102)*, „Scriptorium” 28 (1974), s. 3–31.
- HUGLO 2002: M. HUGLO, *Du graduel palimpseste de Paris au graduel de Piacenza 65*, „Études Grégoriennes” 30 (2002), s. 53–60.
- JANINI 1964: J. JANINI, „*Sacramentorum Prefationes*” y liturgia visigotica (*Miscelánea en memoria de M. Férotin, 1914–1964*), „Hispania Sacra” 17 (1964), s. 141–172.
- JANINI 1966: J. JANINI, *Los fragmentos visigóticos de San Zoilo de Carrión*, w: *Liturgica 3* (Scripta et documenta 17), Abadia de Montserrat 1966, s. 73–83.
- JANINI – GONZÁLVEZ 1977: J. JANINI – R. GONZÁLVEZ, *Catálogo de los manuscritos litúrgicos de la Catedral de Toledo* (Estudios, catálogos, repertorios 11), Toledo 1977.
- JANINI – SERRANO 1969: J. JANINI – J. SERRANO, *Manuscritos litúrgicos de la Biblioteca Nacional*, Madrid 1969.
- JUNGMANN 1956: A. JUNGMANN, *Die vormonastische Morgenhore*, „Zeitschrift für katholische Theologie” 78 (1956), s. 306–333.
- JUNGMANN 1958: A. JUNGMANN, *Brevierstudien*, Trier 1958.
- KELLY 1989: T.F. KELLY, *Beneventan Chant* (Cambridge Studies in Music), Cambridge 1989.
- KELLY 1992: T.F. KELLY, *Les témoins manuscrits du chant bénéventain* (Paléographie musicale 21), Solesmes 1992.
- KELLY 1996: T.F. KELLY, *The Exultet in Southern Italy*, New York – Oxford 1996.
- KENNEY 1929: J.F. KENNEY, *The Sources for the Early History of Ireland. An Introduction and Guide*, t. 1: *Ecclesiastical*, New York 1929.
- KLAUSER 1926: T. KLAUSER, *Bedeutsame Reste eines zentralischen Sakramentars aus dem 8. Jh.*, „Jahrbuch für Liturgiewissenschaft” 6 (1926), s. 225–229.
- KNAUS 1960: H. KNAUS, *Handschriften aus Ewig und Grafschaft in Darmstadt*, „Heimatstimmen aus dem Kreis Olpe” 39 (1960), s. 57–66.
- KRUSCH 1885: B. KRUSCH, *Chronologisches aus Handschriften*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 10 (1885), s. 81–94.
- LAPIDGE – SHARPE 1985: M. LAPIDGE – R. SHARPE, *A Bibliography of Celtic-Latin Literature 400–1200*, Dublin 1985.
- Liturgie und Andacht* 1992: ERZBISCHÖFLICHEN DIÖZESANMUSEUM KÖLN (wyd.), *Biblioteca Apostolica Vaticana. Liturgie und Andacht im Mittelalter*, Stuttgart – Zürich 1992.
- LOEW 1914, E.A. LOEW, *The Beneventan Script. A History of the South Italian Minuscule*, Oxford 1914.

- LOEW 1980: E.A. LOEW, *The Beneventan Script. A History of the South Italian Minuscule. Second Edition Prepared and Enlarged by Virginia Brown*, t. 2: *Hand List of Beneventan Mss.* (Sussidi eruditi 34), Roma 1980.
- LOWE 1964: E.A. LOWE, *Codices rescripti. A List of the Oldest Palimpsests with Stray Observations of their Origin*, w: *Mélanges Eugene Tisserant*, t. 5: *Archives Vaticanes. Histoire ecclésiastique. Deuxième partie* (Studi e testi 235), Città del Vaticano 1964, s. 67–81 [tablice i fotografie bez paginacji].
- MAGNE 1986: J. MAGNE, „*Carmina Christo*”, t. 1: *Le „Sanctus” de la messe latine*, „Ephemerides Liturgicae” 100 (1986), s. 3–27.
- MAZZATINTI 1894: G. MAZZATINTI, *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d’Italia*, t. 4, Forlì 1894.
- MILLARES 1999: C. MILLARES, *Corpus de códices visigóticos. Edición preparada por M.C. Díaz y Díaz, A.M. Mundó, J.M. Ruiz Asencio, B. Casado Quintanilla y E. Lecuona Ribot*, t. 1: *Estudio*, t. 2: *Album*, Las Palmas de Gran Canaria 1999.
- MOELLER 1981: E. MOELLER, *Corpus Praefationum. Étude préliminaire* (Corpus Christianorum. Series Latina 161), Turnholti 1981.
- MOELLER 1992: E. MOELLER, *Corpus Orationum* (Corpus Christianorum. Series Latina CLC), t. 1, Turnholti 1992.
- MOHLBERG 1910: K. MOHLBERG, *Fragments palimpsests d’un sacramentaire gélasien de Reichenau*, „Revue d’histoire ecclésiastique” 11 (1910), s. 471–482.
- MOHLBERG 1925: K. MOHLBERG, *Un sacramentario palinsesto del sec. VIII dell’Italia centrale*, „Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia” 3 (1925), s. 391–450.
- MOHLBERG 1940: C. MOHLBERG, *Note su alcuni sacramentarii*, t. 1: *Nuovi frammenti di un sacramentario gelasiano dell’Italia settentrionale (Budapest Cod. Lat. Medii Aevi 44)*, t. 2: *Paolo Diacono e l’archetipo del sacramentario di Drogone, con un’aggiunta sul „Messale antico” di Monte Cassino (Cod. Casiniensis rescript. 271, alias 348)*, „Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia” 16 (1940), s. 131–179.
- MOHLBERG – EIZENHÖFER – SIFFRIN 1956: L.C. MOHLBERG – L. EIZENHÖFER – P. SIFFRIN, *Sacramentarium Veronense* (Rerum ecclesiasticorum documenta. Series maior. Fontes I), Roma 1956 (1994³).
- MOHLBERG – EIZENHÖFER – SIFFRIN 1957: L.C. MOHLBERG – L. EIZENHÖFER – P. SIFFRIN, *Missale Francorum* (Rerum ecclesiasticorum documenta. Series maior. Fontes II), Roma 1957.
- MOHLBERG – EIZENHÖFER – SIFFRIN 1958: C.L. MOHLBERG – L. EIZENHÖFER – P. SIFFRIN, *Missale Gallicanum Vetus* (Rerum ecclesiasticorum documenta. Series maior. Fontes III), Roma 1958 (2004²).
- MONE 1850: F. MONE, *Lateinische und griechische Messen aus dem zweiten bis sechsten Jahrhundert*, Frankfurt 1850.

- MORETON 1976: M.B. MORETON, *The Eight-Century Gelasian Sacramentary. A Study in Tradition* (Oxford Theological Monographs), Oxford 1976.
- MORIN 1937: G. MORIN, *Le plus ancien monument qui existe de la liturgie gallicane*, „Ephemerides Liturgicae” 51 (1937), s. 12.
- MUNDING – DOLD 1930: A. DOLD – MUNDING, *Palimpsesttexte des Codex Latin. Monacensis 6333*, t. 1: *Die benedictinischen Texte. Hrsg. und bearbeitet von P. Emmanuel Munding*, t. 2: *Die liturgischen Texte. Hrsg. und bearbeitet von P. Alban Dold* (Texte und Arbeiten 1/15-18), Beuron 1930.
- MUNDÓ 1954: A. MUNDÓ, *Frammenti palinsesti del „liber commicus” visigótico*, „Analecta Gregoriana” 70 (1954), s. 101–106
- MUNDÓ 1956: A. MUNDÓ, *El Commicus palimpsest Paris lat. 2269. Amb notes sobre litúrgia i manuscrits visigòtics a Septimània i Catalunya*, w: *Liturgica 1* (Scripta et documenta 7), Montserrat 1956, s. 151–276.
- NEALE – FORBES 1855: J.M. NEALE – G.H. FORBES, *The Ancient Liturgies of the Gallican Churches*, Burtisland 1855.
- PAREDI 1959: A. PAREDI, *Messali ambrosiani antichi*, „Ambrosius” 35 (1959). Supplemento al n° 4 [1–15].
- PINELL 1971: J. PINELL, *La liturgia hispánica*, w: *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España*, t. 2, Salamanca 1971, s. 29–68.
- PINELL 1972: J. PINELL, „*Liber Orationum Psalmographus*”: *Colectas de salmos del antiguo rito hispánico* (Monumenta Hispaniae Sacra. Series liturgica 9), Barcelona – Madrid 1972.
- PROBST 1896: F. PROBST, *Die Abendländische Messe vom fünften bis zum achten Jahrhundert*, Münster i. W. 1896.
- RADÒ 1928: P. RADÒ, *Verfasser und Heimat der Mone-Messen*, „Ephemerides Liturgicae” 42 (1928), s. 58–65.
- RADÒ 1931: P. RADÒ, *Das Lektionarfragment Chatelains*, „Ephemerides Liturgicae” 45 (1931), s. 109–110.
- RUSHFORTH 2008: R. RUSHFORTH, *Saints in English Kalendars before A. D. 1100* (Henry Bradshaw Society 117), London 2008.
- SALMON 1945–1946: P. SALMON, *Le martyrologe-Calendar dans le ms. Lat. 14086 de Paris et ses origines*, „Revue Bénédictine” 56 (1945–1946), s. 42–57.
- SALMON 1968: P. SALMON, *Les manuscrits liturgiques de la Bibliothèque Vaticane*, t. 1: *Psautiers, antiphonaires, hymnaires, collectaires, bréviaires* (Studi e testi 251), Città del Vaticano 1968.
- SALMON 1969: P. SALMON, *Les manuscrits liturgiques de la Bibliothèque Vaticane*, t. 2: *Sacramentaires, épistoliers, évangéliers, graduels, missels* (Studi e testi 253), Città del Vaticano 1969.
- SALMON 1972: P. SALMON, *Les manuscrits liturgiques de la Bibliothèque Vaticane*, t. 5: *Liste complémentaire. Tables générales* (Studi e testi 270), Città del Vaticano 1972.

- SCAPPATICCI 2006: L. SCAPPATICCI: *Codici musicali palinsesti del monastero di San Colombano di Bobbio*, w: Á. ESCOBAR (red.), *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*, Zaragoza 2006, s. 131–144.
- SCAPPATICCI 2008: L. SCAPPATICCI: *Codici e liturgia a Bobbio: testi, musica e scrittura* (Monumenta, studia, instrumenta liturgica 47), Città del Vaticano 2008.
- SCHERRER 1875: G. SCHERRER, *Verzeichniss der Handschriften der Stiftsbibliothek von St. Gallen*, Halle 1875.
- SCHNEIDER 1938: H. SCHNEIDER, *Der altlateinische Palimpsest-Psalter in Cod. Vat. lat. 5359*, „Biblica” 4 (1938), s. 361–381.
- SCHNEIDER 1938a: H. SCHNEIDER, *Die altlateinischen biblischen Cantica* (Texte und Arbeiten 29/30), Beuron 1938.
- SCHUM 1887: W. SCHUM, *Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriften-Sammlung zu Erfurt*, Berlin 1887.
- SEGRE MONTEL 1980: C. SEGRE MONTEL, *I manoscritti latini dal VII alla metà del XIII secolo*, Torino 1980.
- SEEMANN 1953: H. SEEMANN, *Ein neuentdeektes gallisch-spanisches Sakramentar*, „Benediktinische Monatschrift” 29 (1953), s. 226–230.
- SIKORSKI 2004: D.A. SIKORSKI, *Anglosasi i wpływy anglosaskie w skryptoriach karolińskich do końca IX wieku. Studium paleograficzno-kodykologiczne*, Poznań 2004.
- SMYTH 2003: M. SMYTH, *La liturgie oubliée. La prière eucharistique en Gaul antique et dans l'Occident non romain* (Patrimoines: Christianisme), Paris 2003.
- SUSKI 2016: A. SUSKI, *Sakramentarze. Przewodnik po rękopisach* (Fontes scrutari 1), Toruń 2016.
- SUSKI – G. BAROFFIO – M. SODI 2014: A. SUSKI – G. BAROFFIO – M. SODI, *Rotoli liturgici medievali (secoli VII–XV). Censimento e bibliografia*, „Rivista Liturgica” 101/3 (2014), s. 603–621.
- SUSKI – SODI 2019: A.W. SUSKI – M. SODI, *Messali manoscritti pretridentini (secc. VIII–XVI). Catalogo* (Monumenta, studia, instrumenta liturgica 79), Città del Vaticano 2019.
- SUSKI – SODI – TONIOLO 2018: A. SUSKI – M. SODI – A. TONIOLO, *Sacramentari gregoriani. Guida ai manoscritti e concordanza verbale* (Veritatem Inquirere 5), Città del Vaticano 2016.
- STAUB – KNAUS 1979: K.H. STAUB, *Bibelhandschriften* – H. KNAUS, *Ältere theologische Texte* (Die Handschriften der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek Darmstadt 4), Wiesbaden 1979.
- THURN 1984: H. THURN, *Die Pergamenthandschriften der ehemaligen Dombibliothek* (Die Handschriften der Universitätsbibliothek Würzburg 3/1), Wiesbaden 1984.
- VAN DEN GHEYN 1902: J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, t. 2: *Patrologie*, Bruxelles 1902.
- VAN DIJK 1957: S.J.P. VAN DIJK, *Handlist of the Latin Liturgical Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, t. 1: *Mass Books*, Oxford 1957 (msp.).

- VAN DIJK 1957a: S.J.P. VAN DIJK, *Handlist of the Latin Liturgical Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, t. 2: *Office Books*, Oxford 1957 (msp.).
- VAN DIJK 1959: S.J.P. VAN DIJK, *Handlist of the Latin Liturgical Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, t. 5: *Fragments-Mass Books*, Oxford 1959 (msp.).
- VARELLI 2011: G. VARELLI, *Liturgia e musica a Polirone. Le testimonianze manuscritte nei codici della Biblioteca Teresiana a Mantova*, „Rivista Internazionale di Musica Sacra” 32/2 (2011), s. 157–192.
- WILMART 1909: A. WILMART, *Un missel grégorien ancien*, „Revue Bénédictine” 26 (1909), s. 281–300.
- WILMART 1910: A. WILMART, *Missa catechumenorum*, „Revue Bénédictine” 27 (1910), s. 109–113.
- WILMART 1911: A. WILMART, *L'âge et l'ordre des Messes de Mone*, „Revue Bénédictine” 28 (1911), s. 377–390.

Katalog

ASSISI [I]

- [1] Biblioteca del Sacro Convento, Fondo Antico ms. 574 (90 ff.; mm 215 × 145): *graduale*. XI. Włochy. Bibl.: MAZZATINTI 1894, s. 111; BAROFFIO 2011, s. 23, nr 1168.

BARI [I]

- [2] Archivio di Stato. Tabulario Diplomatico, appendice, N. provvisorio I (1 f., mm 225 × 211): *passio XII fratrum*. XI ex. Włochy. Bibl.: BROWN 1998, s. 304; BROWN 2007, s. 115, nr 2.
- [3] Archivio di Stato. Tabulario Diplomatico, appendice, N. provvisorio I (1* f., mm 211 × 106): *martyrologium abbreviatum?* XI ex. Włochy. Bibl.: BROWN 1998, s. 304; BROWN 2007, s. 115, nr 3; BAROFFIO 2011, s. 32, nr 1626.

BERN [CH]

- [4] Burgerbibliothek, cod. 611 (ff. 116–143, mm 170 × 110): *passionale*. VII. Włochy. Wyd.: HAGEN 1884, s. 19–50. Bibl.: CLLA nr 278a; CLA VII nr 866; CHATELAIN 1904, s. 28, nr 71; BAROFFIO 2011, s. 42, nr 2127.

BRUXELLES [B]

- [5] Bibliothèque royale de Belgique, ms. 2750–65 (ff. 1–41, 78–82, 113–137; mm 230 × 150): *sacramentarium gelasianum mixtum*. VIII 2/2. Francja, następnie Belgia (Stavelot). Bibl.: CLLA nr 613; CLA X nr 1541; VAN DEN GHEYN 1902, s. 23–24, nr 933; LOWE 1964, nr 10; BISCHOFF 1998, s. 152, nr 705; SUSKI 2016, s. 255, nr 110.
- [6] Bibliothèque royale de Belgique, ms. II 1069 (ff. 59–97; mm 190 × 130): *passionale gallicanum*. VIII 2/2. Centrum anglosaksońskie na kontynencie. Bibl.: CLLA nr 278g; CLA X nr 1551; VAN DEN GHEYN 1902, s. 282–283, nr 1337.

BURGOS [E]

[7] Archivo Capitular, ms. 18 (ff. 32–66): *liber commicus*. XI. Hiszpania. Bibl.: MILLARES 1999, s. 40, nr 28; ESCOBAR 2006, s. 150, przyp. 14.

CAMBRIDGE [GB]

[8] Trinity College, ms. 24 (ff. 78–83): *benedictionale*. VIII/IX. Anglia? Bibl.: LOWE 1964, nr 12.

[9] Trinity College, ms. 199 (ff. 137–138; mm 327 × 232): *graduale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 28; BROWN 2007, s. 115–116, nr 5.

CAVA [I]

[10] Archivio della Badia della Santissima Trinità, ms. 6 (ff. 87–110, 127–150, 151, 154–155, 158; mm 329 × 248): *hagiographica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 31; BROWN 1988, s. 622–623; BROWN 2007, s. 116, nr 6.

[11] Archivio della Badia della Santissima Trinità, ms. 6 (ff. 111–126, 152, 153, 156, 157, 159–178; mm 250 × 164): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 31; BROWN 1988, s. 622–623; BROWN 2007, s. 116, nr 7.

CORFINIO [I]

[12] Archivio Capitolare della Cattedrale S. Pelino, b. s. (f. 262; mm 317 × 235): *antiphonarium*. XII. Włochy. Bibl.: BROWN 1999, s. 339–340; BROWN 2007, s. 116, nr 8.

DARMSTADT [D]

[13] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 58, 59, 62, 63, 69, 74, 82, 83, 86, 87, 121, 124, 125, 126, 128, 132, 133, 134, 145, 146; mm 205 × 130): *sacramentarium gelasianum mixtum – lectionarium*. IX/X. Włochy (Parma? Vercelli?). Wyd.: DOLD 1955, s. 77–78, 89 (*missale plerarium*). Bibl.: CLLA nr 1285; STAUB – KNAUS 1979, s. 179; BAROFFIO 1999, s. 63; BAROFFIO 2011, s. 122, nr 6057; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 135, nr 42; SUSKI 2016, s. 286, nr 174.

[14] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 2, 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 50, 51, 54, 55, 66, 71, 76, 77, 114, 119, 138, 143; mm 205 × 130): *missale plerarium*. X. Bibl.: DOLD 1955, s. 78–79, 89–90.

[15] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 19, 22, 26, 27, 30, 31, 42, 45, 44, 46, 47, 90, 91, 94, 95, 99, 102, 103, 106, 107, 110, 111, 127, 137, 140, 141, 144): *antiphonarium* lub *responsoriale*. IX. Bibl.: DOLD 1955, s. 86–87, 103.

[16] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 34, 35, 38, 39; mm 205 × 130): *evangelistarium (passio sec. Matth.)*. X pol. Bibl.: DOLD 1955, s. 79, 90.

[17] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 67, 70): *liturgica*. X. Bibl.: DOLD 1955, s. 87, 103.

[18] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 130, 135; mm 205 × 130): *missale plerarium*. XI/XII. Bibl.: DOLD 1955, s. 79, 90–93.

[19] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 749 (ff. 139, 142): *antiphonarium* lub *rituale*. IX. Bibl.: DOLD 1955, s. 87, 103.

- [20] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 2, 3, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 18, 19, 22, 23, 25, 35, 38–48, 58–63, 65–72): *homiliarium – breviarium*. VIII/IX. Włochy płn. Bibl.: CLLA nr 1687; CLA VIII nr 1178; DOLD 1955, s. 81–82, 99–101; LOWE 1964, nr 43; BISCHOFF 1998, s. 212, nr 978 („wahrscheinlich Lorsch”).
- [21] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 36, 37, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 64): *missale plenarium*. IX 1/4. Włochy płn., następnie Niemcy (Meschede i Grafschaft). Wyd.: GAMBER 1962b, s. 353–359. Bibl.: CLLA nr 1455; CLA VIII nr 1173; DOLD 1955, s. 79–80, 95–96; KNAUS 1960, s. 57–66; BAROFFIO 2011, s. 122, nr 6059; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 247, nr 987; SUSKI – SODI 2019, s. 194, nr 902.
- [22] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 158, 160, 162, 161): *responsoriale*. XI. Bibl.: DOLD 1955, s. 80–81.
- [23] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 162, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175): *sacramentarium gregorianum*. IX. Bibl.: DOLD 1955, s. 88, 105–109.
- [24] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 165, 168): *calendarium*. XI. Bibl.: DOLD 1955, s. 80, 96.
- [25] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 752 (ff. 166, 167): *hymnarium*. X. Bibl.: DOLD 1955, s. 87, 105.
- [26] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 754 (ff. 45, 46, 59, 61, 62, 64, 99, 101, 102, 104, 154, 161): *sacramentarium gelasianum mixtum*. X 1/4. Włochy płn. Bibl.: CLLA nr 1387; DOLD 1955, s. 83–84, 101–102.
- [27] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 754 (ff. 19, 21, 22, 24, 37, 38, 91, 96): *antiphonarium*. X 1/4. Włochy płn. Bibl.: CLLA nr 1387; DOLD 1955, s. 84–85, 102.
- [28] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 754 (ff. 43, 48, 108, 111, 139, 144, 147, 149, 150, 152, 155, 157, 158, 160): *lectionarium*. XI. Włochy płn. Bibl.: CLLA nr 1387; DOLD 1955, s. 85–86, 102.
- [29] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 754 (ff. 133, 134): *evangelistarium*. IX/X. Bibl.: DOLD 1955, s. 86, 103.
- [30] Hessische Landes- und Hochschulbibliothek, ms. 895 (1 f.; mm 305 × 205) + Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, cod. Donaueschingen 925 + HB VI 114, VII 10, VII 29, VII 30, VII 64, XIV 15: *evangelistarium*. VII. Włochy płn., następnie Niemcy (Konstanz). Wyd.: DOLD 1923, s. 194–224. Bibl.: CLLA nr 261; CLA VIII nr 1176; GAMBER 1962c, s. 181–201; LOWE 1964, nr 44; STAUB – KNAUS 1979, s. 56, nr 28; BISCHOFF 1998, s. 212, nr 981.
- DUBROVNIK [HR]
- [31] Dominikanski samostan, ms. 72 (ff. 320–362): *passio XII fratrum*. X/XI. Włochy lub Dalmacja. Bibl.: LOEW 1980, s. 37; BROWN 2007, s. 116, nr 9.

EDINBURGH [GB]

- [32] National Library, MS Adv. 18.7.8 + 18.6.12: *passionale*. VIII 2/2. Anglia. Bibl.: CLLA nr 278e; LOWE 1964, nr 47.

ERFURT [D]

- [33] Wissenschaftliche Allgemeinbibliothek, ms. Ampl. 4^o6 (60 ff.): *lectionarium*. IX/X. Bibl.: SCHUM 1887, s. 289–290; BISCHOFF 1998, s. 249, nr 7179.

FIRENZE [I]

- [34] Biblioteca Medicea Laurenziana, ms. 29.8 (ff. 2–25, 46–77; mm 415 × 286) + ms. 33.31 (ff. 39v/40r): *graduale*. XIII. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 41–42; KELLY 1992, s. 374–375; BROWN 2007, s. 117, nr 11.

FROSINONE [I]

- [35] Archivio di Stato. Sezione Anagni-Guarcino, n. 4 (2 ff., mm 388 × 241): *passio Vitii, Modesti et Crescentiae*. XII. Włochy. Bibl.: BROWN 1999, s. 345–346; BROWN 2007, s. 117, nr 12; BAROFFIO 2011, s. 163, nr 8165.

KARLSRUHE [D]

- [36] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXII (ff. 7–9, 14–33, 35, 38, 40, 43–46; mm 300 × 225): *sacramentarium gelasianum mixtum*. VIII 4/4. Niemcy (Reichenau?). Wyd.: DOLD – BAUMSTARK 1925. Bibl.: CLLA nr 835; CLA VIII nr 1081; MONE 1850, s. 116–122; MOHLBERG 1910, s. 471–482; BOURQUE 1952, s. 18–19, nr 32, 154–156; GAMBER 1958, s. 107; LOWE 1964, nr 14; HOLDER 1970, s. 669–670 (bibl.); MOELLER 1981, s. XLVI; MOELLER 1992, s. XLIV; DEKKERS 1995, s. 628, nr 1905q; BISCHOFF 1998, s. 344, nr 1643; HEN 2007, s. 49, nr 1; SUSKI 2016, s. 346–347, nr 266.
- [37] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXII (ff. 80–89; mm 300 × 227): *psalterium gallicanum*. VIII–IX. Niemcy (Konstanz, region). Bibl.: LOWE 1964, nr 15; HOLDER 1970, s. 669–670 (bibl.); BISCHOFF 1998, s. 334, nr 1644.
- [38] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXXXII (f. 18; mm 300 × 215): *sacramentarium celticum*. VIII. Irlandia? Bibl.: CLLA nr 110; CLA VIII nr 1083; LOWE 1964, nr 16; HOLDER 1970, s. 674 (bibl.); BISCHOFF 1998, s. 347, nr 1657; SIKORSKI 2004, s. 735; HEN 2007, s. 49, nr 2; SUSKI 2016, s. 347, nr 267.
- [39] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CLXVII (f. 34; mm 285 × 200): *sacramentarium celticum*. VIII. Irlandia. Bibl.: CLLA nr 111; CLA VIII nr 1085; LOWE 1964, nr 18; HOLDER 1970, s. 681–682 (bibl.); BISCHOFF 1998, s. 351, nr 1676; SIKORSKI 2004, s. 736; HEN 2007, s. 49, nr 3; SUSKI 2016, s. 347, nr 268.
- [40] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXCXV (ff. 3, 5–8): *psalterium gallicanum*. VIII 1/2. Irlandia? Bibl.: CLA VIII nr 1088; LOWE 1964, nr 19; BISCHOFF 1998, s. 354, nr 1692; SIKORSKI 2004, s. 736.

- [41] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXCv (f. 19): *antiphonarium*. VIII. Irlandia, następnie Niemcy (Reichenau). Bibl.: CLLA nr 160; CLA VIII nr 1089; DOLD 1926, s. 274; LOWE 1964, nr 22; SIKORSKI 2004, s. 736.
- [42] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXCv (ff. 32, 34, 39, 40, 42): *antiphonarium*. VIII/IX. Irlandia, następnie Niemcy (Reichenau). Bibl.: CLLA nr 162; CLA VIII nr 1090; LOWE 1964, nr 24; SIKORSKI 2004, s. 736; HEN 2007, s. 49, nr 7
- [43] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXCv (ff. 33, 41): *sacramentarium celticum*. VIII. Irlandia. Wyd.: DOLD 1926, s. 273–277. Bibl.: CLA VIII nr 1091; GAMBER 1958a, s. 31; LOWE 1964, nr 25; BOURQUE 1958, s. 408, nr 528 B; SIKORSKI 2004, s. 737; SUSKI 2016, s. 347, nr 269.
- [44] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CXCv (f. 35): *antiphonarium celticum*. VIII. Irlandia, następnie Niemcy (Reichenau). Bibl.: CLLA nr 154; CLA VIII nr 1092; DOLD 1926, s. 274; LOWE 1964, nr 25; SIKORSKI 2004, s. 737.
- [45] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CCLIII (ff. 10, 17; mm 190 × 130): *sacramentarium gallicanum*. VIII. Włochy?, następnie Niemcy (Reichenau). Bibl.: CLLA nr 222; CLLAS, s. 26; CLA VIII nr 1100; DOLD 1925, s. 35–37; MOELLER 1992, s. XLII; BISCHOFF 1998, s. 363, nr 1733a; BAROFFIO 1999, s. 96; HEN 2007, s. 50, nr 8; BAROFFIO 2011, s. 183, nr 9078; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 139, nr 73; SUSKI 2016, s. 347, nr 270.
- [46] Badische Landesbibliothek. Ms. Aug. CCLIII (ff. 11, 16; mm 195 × 135): *sacramentarium gallicanum*. VIII 1/2. Francja. Bibl.: CLLA nr 208; CLA VIII nr 1101; DOLD 1925, s. 35–37; LOWE 1964, nr 30; HEN 2007, s. 50, nr 9; SUSKI 2016, s. 348, nr 273.
- [47] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CCLIII (ff. 12, 15, 26, 28, 31, 33, 34, 41–44, 47–51, 56–66, 68, 71, 73–81, 90, 92, 95, 97, 139, 144; mm 190 × 130): *libellus missarum gallicanus (Missae Mone)*. VII (630–640). Francja (Burgundia). Wyd.: MONE 1850, s. 15–38; PL 138, kol. 863–882; NEALE – FORBES 1855, s. 1–31; MOHLBERG – EIZENHÖFER – SIFFRIN 1958, s. 74–91, 135–138 (*Die Mone-Messen*). Bibl.: CLLA nr 203; CLA VIII nr 1102; DELISLE 1886, s. 81–82, nr VIII; PROBST 1896, s. 296–300; CHATELAIN 1904, s. 32, nr 82; CABROL 1906, s. 281–316; WILMART 1911, s. 377–390; BREWER 1919, s. 693–703; DUCHESNE 1925, s. 161–162; RADÒ 1928, s. 58–65; EIZENHÖFER 1953, s. 329–333; GAMBER 1958, s. 22–23; BOURQUE 1958, s. 389–390, nr 515; LOWE 1964, nr 31; HOLDER 1970, s. 700–701 (bibl.); MOELLER 1981, s. XXXIX; GAMBER 1984, s. 28–31; BERNARD 1998, s. 431–443; SMYTH 2003, s. 61–66; HEN 2007, s. 50, nr 10; SUSKI 2016, s. 348, nr 272.
- [48] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CCLIII (ff. 13, 14, 18–25, 96; mm 190 × 132): *sacramentarium gallicanum*. VII/VIII. Francja. Bibl.: CLLA nr 204; CLA VIII nr 1103; MONE 1850, s. 12, 38–39, 151; HEN 2007, s. 50, nr 11; SUSKI 2016, s. 348, nr 273.

- [49] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CCLIII (ff. 27, 29, 30, 32, 35–40, 45, 46, 52–55, 67, 70, 72, 84, 87; mm 190 × 135): *psalterium* (Psalterium Augiense II). VII/VIII (675–725). Francja. Bibl.: CLA VIII nr 1104; CHATELAIN 1904, s. 32, nr 89; LOWE 1964, nr 33.
- [50] Badische Landesbibliothek, ms. Aug. CCLIII (ff. 140, 143, 147, 148, 152, 156, 160, 180): *psalterium* (Psalterium Augiense I). VII/VIII (675–725). Francja, następnie Niemcy (Reichenau). Wyd.: DOLD – CAPELLE 1925, s. 181–203. Bibl.: CLLA nr 1603; CLA VIII nr 1108; CLLAS, s. 156; CHATELAIN 1904, s. 32, nr 89; LOWE 1964, nr 37.
- [51] Badische Landesbibliothek, ms. Fragm. Aug. 18 (2 ff.): *antiphonarium*. VIII. Irlandia (Clondalkin). Bibl.: CLLA nr 163; CLA VIII nr 1116; KENNEY 1929, s. 670–671; LOWE 1964, nr 39; DOLD – EIZENHÖFER 1964, s. XVI; EIZENHÖFER 1966, s. 361; HOLDER 1971, s. 731 (bibl.); HEN 2007, s. 50, nr 12.
- [52] Badische Landesbibliothek, ms. Fragm. Aug. 19 (2 ff., mm 237 × 212): *sacramentarium celticum*. VIII. Irlandia. Bibl.: CLLA nr 112; CLA VIII nr 1117; LOWE 1964, nr 40; EIZENHÖFER 1966, s. 361; HOLDER 1971, s. 731 (bibl.); SIKORSKI 2004, s. 737–738; SUSKI 2016, s. 349, nr 277.

JENA [D]

- [53] Türringer Universität- und Landesbibliothek, ms. G.B. 20 (ff. 47–66): *antiphonarium*. XIII 1/2. Włochy. Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 183, nr 9062.

LEIDEN [NL]

- [54] Universiteitsbibliotheek, ms. BPL 67 D (ff. 13–14): *lectionarium officii*. VIII/IX. Irlandia. Bibl.: CLA X nr 1574; LOWE 1964, nr 61; HEN 2007, s. 50, nr 13.

LONDON [GB]

- [55] British Library, ms. Harley 2510 (123 ff., mm 220 × 135): *sacramentarium gregorianum mixtum – sacramentarium ambrosianum benedictinum*. XI. Włochy (Milano, S. Simpliciano). Wyd.: HEIMING 1950, s. 241–259. Bibl.: CLLA nr 511; ANDERSON 1923, s. 326–330; ANDERSON 1933, s. 4–9; HEIMING 1950, s. 238–240, 259–273; PAREDI 1959, s. 17–18; BOURQUE 1958, s. 426, nr 557; GAMBER 1958, s. 122; MOELLER 1981, s. XCVII; BAROFFIO 1999, s. 105; BAROFFIO 2011, s. 199, nr 9815; BAROFFIO 2011a, s. 116; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 140, nr 80; SUSKI 2016, s. 393–395, nr 340; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 249–251, nr 279.

MACERATA [I]

- [56] Archivio di Stato. Tabulario Diplomatico, 663, 664, 666, 668, 670 + Ascoli Piceno, Archivio di Stato, Archivio notarile mandamentale di Offida, not. Ottaviano Umile, vol. 7, okładka (mm 298 × 226): *homiliarium*. XII. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 54; BROWN 2007, s. 118, nr 14; BROWN 2008, s. 227.

MADRID [E]

- [57] Biblioteca Nacional, ms. 6367 (ff. 27–95; mm 168 × 122): *orationale visigoticum*. X. Hiszpania. Bibl.: JANINI – SERRANO 1969, s. 86, nr 64; ESCOBAR 2006, s. 151, przyp. 21.

- [58] Biblioteca Nacional, ms. 10001 (f. 141; mm 335 × 250): *antiphonarium*. XII. Hiszpania (Toledo).
Bibl.: JANINI – SERRANO 1969, s. 125–127, nr 99; MILLARES 1999, s. 113–114, nr 163;
HERNÁNDEZ APARICIO 2000, s. 284; ESCOBAR 2006, s. 151, przyp. 22.
- [59] Biblioteca Nacional, ms. 11556 (ff. 1–134; mm 270 × 205): *liturgica visigotica* (liber mysticus,
antiphonarium etc.). X. Hiszpania. Bibl.: GÓMEZ PÉREZ 1958, s. 442–443; JANINI 1966,
s. 74; JANINI – SERRANO 1969, s. 149–150, nr 115; MILLARES 1999, s. 122–123, nr 174;
ESCOBAR 2006, s. 151, przyp. 24.
- [60] Universidad Complutense, ms. 76: *liturgica*. XII/XIII. Hiszpania. Bibl.: DÍAZ Y DÍAZ 1960,
s. 105–108; MILLARES 1999, s. 146, nr 216.

MAINZ [D]

- [61] Bibliothek des Bischöflichen Priesterseminars [Martinus-Bibliothek], ms. 42 (ff. 39–40, 43–46,
49–50, 55–56, 59–62, 65–66, 69–70, 73–74, 79–80, 83–84; mm 165 × 125): *sacramentari-
um gregorianum hadrianum* (Gamber); *prae-hadrianum* (Dold). VIII 1/2. Anglia?, następnie
Niemcy (Arnstein? Steinfeld?). Wyd.: DOLD 1919, s. 40–52. Bibl.: CLLA nr 722; DOLD
1919, 1–39, 53–66; BOURQUE 1958, s. 23, nr 66; GAMBER 1958, s. 136; DESHUSSES –
HOURLIER 1979, s. 196, nr 29; MOELLER 1981, s. LIX–LX; BISCHOFF 1998, s. 108–
109; MOELLER 1992, s. XLVI; DEKKERS 1995, s. 624, nr 1903 I; BISCHOFF 2004, s. 168,
nr 2667; SUSKI 2016, s. 420–421, nr 374; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 273–274,
nr 312.

MANTOVA [I]

- [62] Biblioteca Teresiana, ms. 32 (ff. 105–123, mm 205 × 130) [A.II.1]: *antiphonarium*. XII. Włochy
(Polirone). Bibl.: VARELLI 2011, s. 179, nr Ib.
- [63] Biblioteca Teresiana, ms. 266 (mm 182 × 120) [C.I.4]: *antiphonarium*. XI. Włochy (Polirone).
Bibl.: VARELLI 2011, s. 168–169.
- [64] Biblioteca Teresiana, ms. 287 (ff. 1–130, mm 167 × 109) [C.I.25]: *antiphonarium*. XI 1/4. Włochy
Polirone). Bibl.: VARELLI 2011, s. 169–173, 183, nr XV.
- [65] Biblioteca Teresiana, ms. 295 (ff. 97–104, mm 175 × 117) [C.I.33]: *antiphonarium*. XI. Włochy
(Polirone). Bibl.: VARELLI 2011, s. 173–174, 183, nr XVII.

MILANO [I]

- [66] Biblioteca Ambrosiana, ms. H 224 inf. (103 ff.): *hagiographica*. XII. Włochy. Bibl.: BAROFFIO
2011, s. 259, nr 13162.
- [67] Biblioteca Ambrosiana, ms. L 14 sup.: *liturgica*. XI. Włochy. Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 260,
nr 13198.
- [68] Biblioteca Ambrosiana, ms. M. 12 sup. (s. 1–24, 47–158, 161–184, 197–210, 227–238; mm
170 × 140): *sacramentarium gallicanum*. VII/VIII (ok. 700). Francja pld. Wyd.: DOLD 1952,
s. 1*–49*. Bibl.: CLLA nr 205; CLA III nr 354; CHATELAIN 1904, s. 13–14, nr 19; DOLD
1952, s. 1–47; SEEMANN 1953, s. 226–230; EIZENHÖFER 1955, s. 248–254; GAMBER
1958, s. 16–18; BOURQUE 1958, s. 401–402, nr 522; GAMBER 1959, s. 198–215; LOWE

1964, nr 84; GRÉGOIRE 1968, s. 522; DESHUSSES – HOURLIER 1979, s. 196, nr 30; MOELLER 1981, s. XL; MOELLER 1992, s. XXIX; BORST 2001, s. 69–70; SMYTH 2003, s. 66–69; BISCHOFF 2004, s. 162–163, nr 2645; HEN 2007, s. 50, nr 14; RUSHFORTH 2008, s. 55–56; SUSKI 2016, s. 440, nr 467.

MONTECASSINO [I]

[69] Archivio della Badia, ms. 271 (s. 17–18, 23–26, 31–32): *missale*. X/XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1914, s. 347; LOEW 1980, s. 79; BROWN 1998, s. 230–306; BROWN 2007, s. 120, nr 25; BAROFFIO 2011, s. 290, nr 14869.

[70] Archivio della Badia, ms. 271 (s. 33–34, 39–42, 47–48, 53–60, 69–76, 87–90, 97–98, 111–113): *missale*. X/XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 79; BROWN 1998, s. 230–306; BROWN 2007, s. 120, nr 24.

[71] Archivio della Badia, ms. 271 (s. 49–50, 63–66, 79–86, 91–96, 99–100 etc.; mm 270 × 190) [348 a]: *sacramentarium gregorianum prae-hadrianum*. VII/VIII. Włochy (Ravenna?). Wyd.: DOLD 1943, s. 1*–52*. Bibl.: CLLA nr 701; CLLAS, s. 79; CLA III, nr 376; WILMART 1909, s. 281–300; MOHLBERG 1940, s. 155–159; DOLD 1943, s. 1–64; BOURQUE 1952, s. 171–177; GAMBER 1958, s. 85; GAMBER 1958a, s. 111–126; DOLD – GAMBER 1960, s. 41–46; LOWE 1964, nr 88; AVAGLIANO 1970, s. 310; MOELLER 1981, s. LVIII; CHAVASSE 1983, s. 9–33; MOELLER 1992, s. XXV; DEKKERS 1995, s. 624, nr 1903 k; BROWN 1998, s. 239–306; BAROFFIO 1999, s. 148; BAROFFIO 2011, s. 290, nr 14870; BAROFFIO 2011a, s. 165; SUSKI 2016, s. 453–454, nr 488; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 155, nr 220; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 280, nr 340.

[72] Archivio della Badia, ms. 289 (s. 169–172, 181–184, 189–196, 201–202 etc.): *homiliarium*. VIII. Włochy? Bibl.: CLA III nr 377; LOWE 1964, nr 89.

[73] Archivio della Badia, ms. 361 (s. 103–106, 115–116, 119–120, 123–210; mm 325 × 240): *graduale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 84; KELLY 1989, s. 307; KELLY 1992, s. 379; BROWN 2007, s. 121, nr 27.

[74] Archivio della Badia, ms. 446 (s. 199–352; mm 230 × 180): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 87; BROWN 2007, s. 121–122, nr 31.

[75] Archivio della Badia, ms. 799 (s. 347–350; mm 290 × 212): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 1994, s. 347; BROWN 2007, s. 122–123, nr 36.

MONTEVERGINE [I]

[76] Biblioteca dell'Abbazia, ms. 4 (f. 31; mm 148 × 110): *liturgica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 96; BROWN 1988, s. 624; BROWN 2007, s. 123, nr 38.

MONZA [I]

[77] Biblioteca Capitolare, ms. b–23/141 [XXI] (ff. 53, 60, 68, 71, 72, 75, 78, 81, 86, 89; mm 195 × 145): *sacramentarium ambrosianum*. VIII. Włochy (Milano). Wyd.: GAMBER 1962, s. 3–15. Bibl.: CLLA nr 502; CLLAS, s. 62; CLA III nr 384; LOWE 1964, nr 93; GRÉGOIRE 1968, s. 541; FERRARI 1971, s. 388; BELLONI – FERRARI 1974, s. 38; BAROFFIO 1999,

- s. 153; BISCHOFF 2004, s. 212, nr 2881; HEN 2007, s. 51, nr 15; BAROFFIO 2011, s. 296, nr 15175; BAROFFIO 2011a, s. 112; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 156, nr 225; SUSKI 2016, s. 469–470, nr 506.
- [78] Biblioteca Capitolare, ms. b-23/141 [XXI] (ff. 117, 119, 120, 122, 124, 125; mm 195 × 145): *liturgica?* IX/X. Włochy pfn. Bibl.: BELLONI – FERRARI 1974, s. 38.
- [79] Biblioteca Capitolare, ms. c-16/82 [CIII] (f. Iv; mm 300 × 155): *graduale*. XI. Włochy pfn. Bibl.: BELLONI – FERRARI 1974, s. 64.
- [80] Biblioteca Capitolare, ms. e-19/100 [CLIII] (f. 4; mm 350 × 225): *graduale* lub *antiphonarium*. Xin.? Włochy (Monza). Bibl.: BELLONI – FERRARI 1974, s. 96.
- MONTEPRANDONE [I]
- [81] Museo Civico, ms. M 08 *passim: chorale*. X/XI. Włochy (Monteprandone, Madonna delle Grazie). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 294, nr 15052.
- MONTEVERGINE [I]
- [82] Biblioteca dell'Abbazia, ms. 4 (f. 31; mm 148 × 110): *liturgica*. XI. Włochy. Bibl. LOEW 1980, s. 96; BROWN 1988, s. 624; BROWN 2007, s. 123, nr 38.
- MÜNCHEN [D]
- [83] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 4623 (ff. 85–94, 96–189): *liturgica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 97; BROWN 2007, s. 123, nr 39.
- [84] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 6333 (ff. 46, 52, 61, 68, 69, 76, 111, 114; mm 175 × 125): *sacramentarium gregorianum prae-hadrianum*. VIII/IX (ok. 800). Niemcy (Benediktbeuern/Kochel). Wyd.: DOLD 1957, s. 82*–86*. Bibl.: CLLA nr 704; CLA IX nr 1277; MUNDING – DOLD 1930, s. 1*–64*; DOLD 1957, s. 1–51; SIFFRIN 1931, s. 327–353; GAMBER 1958, s. 89; LOWE 1964, nr 95; BISCHOFF 1974, s. 32–34; MOELLER 1981, s. LVIII–LIX; MOELLER 1992, s. XLVI; DEKKERS 1995, s. 623, nr 1903 g h; HEN 2007, s. 51, nr 19; DECLERCQ 2007, s. 55–71; GLAUCHE 2011, s. 41–42; SUSKI 2016, s. 482, nr 525; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 301–302, nr 375.
- [85] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 6333 (ff. 8, 13, 17, 20, 33–34, 41–42, 53–60, 55–58, 62, 67, 70, 75, 78, 83, 93–95, 98–102, 107–108; mm 175 × 125): *sacramentarium gregorianum prae-hadrianum*. IX (p. 800). Niemcy (Benediktbeuern/Kochel). Wyd.: DOLD 1957, s. 1*–23*. Bibl.: CLLA nr 706; CLA IX nr 1277; MUNDING – DOLD 1930, s. 4*–21*; DOLD 1957, s. 9–15; GAMBER 1958, s. 89; BOURQUE 1958, s. 23–24, nr 67; BISCHOFF 1974, s. 32–34; MOELLER 1981, s. LVIII–LIX; MOELLER 1992, s. XLVI; DEKKERS 1995, s. 623, nr 1903 g h; HEN 2007, s. 51, nr 16; DECLERCQ 2007, s. 55–71; GLAUCHE 2011, s. 41–42; SUSKI 2016, s. 483, nr 526; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 300–301, n. 372.
- [86] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 6333 (ff. 7, 9, 12, 14, 18–19, 26–27, 38–40, 43–45, 63–66, 71–74, 79–82, 85, 88–89, 92, 96–97, 112–113; mm 175 × 125): *sacramentarium gregorianum prae-hadrianum*. IX (p. 800). Niemcy (Benediktbeuern/Kochel). Wyd.: DOLD 1957, s. 24*–75*. Bibl.: CLLA nr 708; CLA IX nr 1277; MUNDING – DOLD 1930, s. 29*–52*;

- DOLD 1957, s. 16–38; GAMBER 1958, s. 89; BISCHOFF 1974, s. 32–34; MOELLER 1981, s. LVIII–LIX; MOELLER 1992, s. XLVI; DEKKERS 1995, s. 623, nr 1903 g h; HEN 2007, s. 51, nr 17; DECLERCQ 2007, s. 55–71; GLAUCHE 2011, s. 41–42; SUSKI 2016, s. 483, nr 527; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 301, nr 373.
- [87] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 6333 (ff. 10, 11): *litania*. IX 1/4. Niemcy (Benediktbeuern). Wyd.: DOLD 1957, s. 87*–95*. Bibl.: CLLA nr 1624a; DOLD 1957, s. 47–50; HEN 2007, s. 51, nr 17a.
- [88] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 6333 (ff. 23, 29, 104, 105; mm 175 × 125): *sacramentarium gregorianum prae-hadrianum*. IX (p. 800). Niemcy (Benediktbeuern/Kochel). Wyd.: DOLD 1957, s. 76*–80*. Bibl.: CLLA nr 707; CLA IX nr 1277; MUNDING – DOLD 1930, s. 52*–53*; DOLD 1957, s. 39–46; SIFFRIN 1931, s. 327–353; GAMBER 1958, s. 89; BOURQUE 1958, s. 24–25, nr 68; BISCHOFF 1974, s. 32–34; MOELLER 1981, s. LVIII–LIX; MOELLER 1992, s. XLVI; DEKKERS 1995, s. 623, nr 1903 g h; HEN 2007, s. 51, nr 18; DECLERCQ 2007, s. 55–71; GLAUCHE 2011, s. 41–42; SUSKI 2016, s. 484, nr 528; SUSKI – SODI – TONIOLO 2018, s. 301, nr 374.
- [89] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 14429 (ff. 1–62, 64–71, 73–84; mm 250 × 180): *sacramentarium celticum* (Dold, Gamber) lub *gallicanum* (Hen). VII. Irlandia, następnie Niemcy (Reichenau) lub Burgundia. Wyd.: DOLD – EIZENHÖFER 1964. Bibl.: CLLA nr 211; CLLAS, s. 25; CLA IX nr 1298; DOLD 1926, s. 277–287; GAMBER 1958, s. 23; BOURQUE 1958, s. 339–340, nr 520; LOWE 1964, nr 96; EIZENHÖFER 1966, s. 355–364; BISCHOFF 1980, s. 242; GAMBER 1982, s. 541–542; GROS I PUJOL 1984a, s. 103–115; GROS I PUJOL 1985, s. 369–376; GROS I PUJOL 1988, s. 371–385; LAPIDGE – SHARPE 1985, s. 212; GAMBER 1989, s. 13; HEN 2002, s. 312–316; SMYTH 2003, s. 55–60; SIKORSKI 2004, s. 751; HEN 2007, s. 52, nr 20; SUSKI 2016, s. 493, nr 535.
- [90] Bayerische Staatsbibliothek, Clm 14735 (ff. 9–28; mm 170 × 125): *graduale* (fragm.). IX. Francja, następnie Niemcy (Regensburg, St. Emmeram). Bibl.: CLLAS, s. 129; BISCHOFF 1980, s. 244.
- NAPOLI [I]
- [91] Biblioteca Nazionale, ms. IV.F.38 (58 ff., mm 261 × 170): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 99; BROWN 2007, s. 124, nr 40.
- [92] Biblioteca Nazionale, ms. IV.G.62 (ff. 52–53, mm 273 × 208): *missale*. XII. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 99; BROWN 2007, s. 124, nr 41; BAROFFIO 2011, s. 302, nr 15488.
- [93] Biblioteca Nazionale, ms. VI.B.12 (ff. 258–260, mm 382 × 263): *calendarium* (Ianuarius – Iunius). IX (817–835). Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 100–101; BROWN 2007, s. 124, nr 42; BAROFFIO 2011, s. 303, nr 15525.
- [94] Biblioteca Nazionale, ms. VI.G.14 (ff. 11–12; mm 340 × 195): *hagiographica*. XII. Włochy. Bibl.: ARNESE 1967, p. 138, nr 31 (ff. 3v–19v); LOEW 1980, s. 102; BROWN 2007, s. 125, nr 45.

- [95] Biblioteca Nazionale, ms. VII.A.32 (ff. 34–88; mm 305 × 215): *antiphonarium*. XIII 2/2. Włochy. Bibl.: BROWN 1994, s. 327; BROWN 2007, s. 125, nr 47; BAROFFIO 2011, s. 304, nr 15592.
- [96] Biblioteca Nazionale, ms. VIII.AA.32 (ff. 3v–4v; mm 278 × 207): *liturgica*. Włochy. XI. Bibl.: BROWN 1999, s. 362–363; BROWN 2007, s. 125, nr 49; BAROFFIO 2011, s. 304, nr 15611. OXFORD [GB]
- [97] Bodleian Library, ms. Auct. F. III. 15 (ff. 54–65): *antiphonarium*. VIII. Irlandia. Bibl.: CLLA nr 158; CLA II nr 232; KENNEY 1929, s. 679; LOWE 1964, nr 109.
- [98] Bodleian Library, ms. Bodl. 514: *missale*. XI 2/2. Włochy. Bibl.: VAN DIJK 1959, nr 15; BAROFFIO 2011, s. 334, nr 17179.
- [99] Bodleian Library, ms. Canon. Class. Lat. 9: *sacramentarium*. XI ex. Włochy. Bibl.: VAN DIJK 1959, nr 15; BAROFFIO 2011, s. 334, nr 17210.
- [100] Bodleian Library, ms. Canon. liturg. 167: *graduale*. XII ex. Włochy (Reggio Emilia). Bibl.: VAN DIJK 1957, nr 303; BAROFFIO 2011, s. 335, nr 17272.
- [101] Bodleian Library, ms. Canon. liturg. 167: *homiliarium*. XII in. Włochy. Bibl.: VAN DIJK 1957a, nr 303; BAROFFIO 2011, s. 335, nr 17273.
- [102] Bodleian Library, ms. Canon. Pat. Lat. 96 (ff. 32–34, 37–39; mm 386 × 272): *homiliarium*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 1988, s. 609; BROWN 2007, s. 126, nr 51; BAROFFIO 2011, s. 338, nr 17462.
- [103] Bodleian Library, ms. D’Orville 175 (ff. 1–17, 19–22, 24–50; mm 223 × 153): *sacramentarium gelasianum mixtum – graduale*. IX ex. Włochy? Francja? Bibl.: CLLA nr 864; VAN DIJK 1959, nr 247; BAROFFIO 2011, p. 339, nr 17472; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 160, nr 255.
- PARIS [F]
- [104] Bibliothèque nationale de France, ms. Grec 2631 (ff. 136–183v; mm 250 × 170): *graduale – responsoriale – antiphonarium*. X/XI. Włochy pñ. (Torino?). Wyd.: CAZAUX–KOWALSKI 2006.II. Bibl.: COLETTE 1997, s. 65–79; COLETTE 1999, s. 37–55; COLETTE 2000, s. 285–302; CAZAUX-KOWALSKI 2006.I; BAROFFIO 2011, s. 356, nr 18446.
- [105] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 2269 (ff. 17–48): *liber commicus*. VIII/IX. Francja (Carcassone, St. Nazarius). Wyd.: MUNDÓ 1956, s. 151–276. Bibl.: CLLA nr 361; MUNDÓ 1954, s. 101–106; MILLARES 1999, s. 157–158, nr 242; HEN 2007, s. 52, nr 21.
- [106] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 4109 (ff. 30, 31, 36–55, 57, 60, 62, 63, 65, 68, 70–85, 90, 91, 96–108, 112, 115, 120, 123, 124, 127, 129–139; mm 432 × 300): *breviarium notatum*. XIII ex. Włochy pñ. Bibl.: LOWE 1980, s. 113; BROWN 2007, s. 126, nr 52; BAROFFIO 2011, s. 358, nr 18536.
- [107] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 7102 (ff. 1–16, 33–40, 49–64, 97–120, 129–180, 189–219; mm 180 × 120): *graduale* (prawie kompletny). XI. Włochy (Piacenza?). Wyd.: HUGLO 1974, s. 3–31. Bibl.: HUGLO 2002, s. 53–60; BAROFFIO 2011, s. 358, nr 18546.

- [108] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 7102 (ff. 17–32, 41–48, 73–80, 83–83v, 88–88v, 121–128, 168–169, 181–188; mm 180 × 120): *graduale*. XI. Bibl.: HUGLO 1974, s. 6, nr 1.
- [109] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 7102 (ff. 68–69; mm 180 × 120): *sacramentarium – rituale*. XI. Bibl.: HUGLO 1974, s. 6.
- [110] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 7102 (ff. 86–86v, 90–96; mm 180 × 120): *antiphonarium*. XI. Bibl.: HUGLO 1974, s. 6–7, nr 4.
- [111] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 10863: *lectionarium gallicanum*. VIII. Francja? Bibl.: CLLA nr 258; CLA V nr 607; LOWE 1964, nr 115; CHATELAIN 1900, s. 193–199; CHATELAIN 1904, s. 37, nr 104; RADÓ 1931, s. 109–110; HEN 2007, s. 52, nr 22.
- [112] Bibliothèque nationale de France, ms. Lat. 14086 (ff. 4–5): *martyrologium*. VIII 1/2. Francja (Moutiers-Saint-Jean), następnie Corbie. Wyd.: KRUSCH 1885, s. 91–94; A. WILMART, DACL III/2, kol. 2927–2928. Bibl.: CLLA nr 1060; CLA V nr 664; SALMON 1945–1946, s. 42–57.

PRAHA [CZ]

- [113] Universitní knihovna, ms. XXIII. F. 127 (ff. 1–37, 55–56): *comes duplex*. VIII/IX (ok. 800). Niemcy (Weissenau). Bibl.: CLLA nr 1223; CLA X nr 1566; LOWE 1964, nr 124; BIS-CHOFF 1980, s. 255.

PRINCETON [USA]

- [114] Princeton University Library, ms. Princeton 26 (63 ff.; mm 356 × 251): *homiliarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 120; BROWN 2007, s. 128, nr 58.

REGGIO EMILIA [I]

- [115] Archivio di Stato, Arch. Com. Append. 1 (2 ff.): *antiphonarium*. XII 1/2. Włochy (Reggio Emilia). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 413, nr 21506.

ROMA [I]

- [116] Biblioteca Angelica, ms. 1408 [T. 6. 29] (59 ff., mm 226 × 162): *sacramentarium gelasianum mixtum*. VIII/IX. Włochy (Nonantola, następnie Salerno). Wyd.: MOHLBERG 1925, s. 391–450. Bibl.: CLLA nr 833; CLA IV nr 415; KLAUSER 1926, s. 225–229; BOURQUE 1952, s. 20–21, nr 35, 164–169; GAMBER 1958, s. 113; LOWE 1964, nr 125; MORETON 1976, s. 195; DESHUSSES – HOURLIER 1979, s. 201, nr 84; MOELLER 1981, s. XLV; AMIET 1986, s. 943; MOELLER 1992, s. XLIV; AMIET 1997, s. 356; BAROFFIO 1999, s. 224; BAROFFIO 2011, s. 421, nr 21922; BAROFFIO 2011a, s. 134, 181; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 174, nr 273; SUSKI 2016, s. 734–735, nr 815.
- [117] Biblioteca Casanatense, ms. 167: *antiphonarium*. 146 ff., mm 260 × 180. XI. Włochy (Monte Amiata, S. Salvatore). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 422, nr 21973.
- [118] Biblioteca Casanatense, ms. 1104 (ff. 92–141; mm 426 × 325): *lectionarium hagiographicum*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 124; BROWN 2007, s. 129, nr 61; BAROFFIO 2011, s. 423, nr 22035.

- [119] Biblioteca Nazionale, ms. Sessoriani 148 [1404] (ff. 42–45, 49, 50, 53–54, 57–58, 61–62, 65, 67–68, 70, 72–73, 78–79, 81–82, 85–86, 89, 90, 94, 97, 98, 101–102, 106, 109–110, 113–114, 117–118; mm 300 × 200): *hagiographica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 125; BROWN 2007, s. 129, nr 62.
- [120] Biblioteca Nazionale, ms. V.E.1501 [Phillipps MS 12312] (s. 1–64, 87–150, 157–160, 165–168, 175–176, 181–202, 235–266, 283–284, 287–298, 301–316, 319–330, 335–346, 351–352, 357–360, 365–366, 373–434; mm 303 × 205): *homiliarium*. X/XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 126; BROWN 2007, s. 129–130, nr 63.
- [121] Biblioteca Vallicelliana, ms. B 59 (ff. 1–39; mm 349 × 243): *missale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 127; BROWN 2007, s. 130, nr 64.
- [122] Biblioteca Vallicelliana, ms. B 63 (ff. 221–283): *breviarium*. Perg., XI–XII. Włochy (S. Euti-zio). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 429, nr 22350.
- [123] Biblioteca Vallicelliana, ms. B 76 (ff. 1–87, 91–106, 115–178; mm 233 × 147): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 127; BROWN 2007, s. 130, nr 65.
- [124] Biblioteca Vallicelliana, ms. B 77 (ff. 1, 4; mm 206 × 147): *hagiographica*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 1994, s. 337; BROWN 2007, s. 130, nr 66.
- [125] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 9 (ff. 11, 14, 19, 20, 24, 29, 32, 37, 167–173; mm 302 × 196): *graduale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 127–128; KELLY 1989, s. 310–311; KELLY 1992, s. 386–387; BROWN 2007, s. 131, nr 69; BAROFFIO 2011, s. 429, nr 22372.
- [126] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 32 (ff. 97–105; mm 254 × 168): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 128; BROWN 2007, s. 131, nr 70; BAROFFIO 2011, s. 429, nr 22380.
- [127] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 39 (ff. 136–184, 189–190; mm 241 × 150): *antiphonarium*. X/XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 128; BROWN 2007, s. 131, nr 71.
- [128] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 45 (ff. 1–56, 57, 58, 63, 64; mm 292 × 227): *missale*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 1988, s. 613; BROWN 2007, s. 132, nr 72.
- [129] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 45 (ff. 65–72; mm 201 × 137): *liturgica*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 1988, s. 613; BROWN 2007, s. 132, nr 73.
- [130] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 63 (ff. 113–121, 128–144; mm 267 × 188): *missale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 128; BROWN 2007, s. 132, nr 74.
- [131] Biblioteca Vallicelliana, ms. C 63 (ff. 122–127; mm 184 × 125): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 128; BROWN 2007, s. 132, nr 75.
- [132] Biblioteca Vallicelliana, ms. D 42 (ff. 64–68; mm 290 × 179): *graduale*. XII. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 129; BROWN 2007, s. 132, nr 77.
- [133] Biblioteca Vallicelliana, ms. D 52 (ff. 1–61; mm 300 × 215): *missale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 129; BROWN 2007, s. 133, nr 78.
- [134] Biblioteca Vallicelliana, ms. F 2 (104 ff.; mm 247 × 178): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 129; BROWN 2007, s. 134, nr 79; BAROFFIO 2011, s. 430, nr 22414.

[135] Bibliothèque municipale, ms. A. 292 [A.128]: *antiphonarium*. IX. Francja (Jumièges). Bibl.: CLLA nr 1305; HESBERT 1954, s. 28–45.

SALERNO [I]

[136] Biblioteca Provinciale, Sezione manoscritti e rari, b. s. (ff. 17–19, 22, 23; mm 234 × 174): *homiliarium*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 2007, s. 134, nr 82.

[137] Biblioteca Provinciale, Sezione manoscritti e rari, b. s. (ff. 20–21; mm 175 × 116): *missa pro defunctis*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 2007, s. 134, nr 83.

SANKT GALLEN [CH]

[138] Stiftsbibliothek, ms. 194 (s. 222–233; mm 180 × 120): *sacramentarium gallicanum*. VIII 1/2. Włochy pln. (Gamber) lub Francja (Hen). Wyd.: GAMBER 1966a, s. 57–59. Bibl.: CLLA nr 221; CLA VII nr 919; CHATELAIN 1904, s. 27, nr 64; GAMBER 1958, s. 29; LOWE 1964, nr 131; DESHUSSES – HOURLIER 1979, s. 281; HEN 2007, s. 62, nr 23; BAROFFIO 2011, s. 440, nr 22850.

[139] Stiftsbibliothek, ms. 908 (s. 75–78, 81–84, 87–92, 95–96, 101–102, 105–108, 111–118, 121–122; mm 205 × 135) + Zürich, Zentralbibliothek, cod. C. 79b (ff. 16–19): *antiphonarium ambrosianum*. VII/VIII. Włochy pln. Bibl.: CLLA nr 550; CLA VII nr 955; DOLD 1928, s. 3–6; HUGLO 1956, s. 5–6, nr 1; DOLD 1960, s. 7–19; DOLD 1960a, s. 262–266; DOLD 1961, s. 3–15; LOWE 1964, nr 136; HEN 2007, s. 52, nr 24; BAROFFIO 2011, s. 440, nr 22853.

[140] Stiftsbibliothek, ms. 908 (s. 79, 80, 85, 86, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 109, 110, 119, 120; mm 205 × 135): *sacramentarium gallicanum*. VI. Włochy pln. Wyd.: DOLD 1955, s. 1–36; PINELL 1972, s. 201–206; GAMBER 1980, s. 165–179. Bibl.: CLLA nr 201; CLLAS, s. 24–25; CLA VII nr 958; SCHERRER 1875, s. 327; CHATELAIN 1904, s. 26, nr 57; JUNG-MANN 1956, s. 306–333; JUNG-MANN 1958, s. 21–41; GAMBER 1958, s. 15–16; BOURQUE 1958, s. 422, nr 554; GAMBER 1961, s. 71–74; JANINI 1964, s. 141–172; LOWE 1964, nr 140; PINELL 1971, s. 36; GY 1972, s. 167–174; MOELLER 1981, s. XXXIX; GAMBER 1984, s. 54–60; MAGNE 1986, s. 3–27; BAROFFIO 1999, s. 236; CARMASSI 2001, s. 106–123; SMYTH 2003, s. 53–55; HEN 2007, s. 53, nr 25; BAROFFIO 2011, s. 440, nr 22854; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 175, nr 282; SUSKI 2016, s. 785, nr 847.

[141] Stiftsbibliothek, ms. 908 (s. 157–158, 161–164, 167–168; mm 205 × 135): *sacramentarium ambrosianum*. VII pol. Włochy pln. Wyd.: DOLD 1924, s. 307–316. Bibl.: CLLA nr 501; CLA VII nr 959; SCHERRER 1875, s. 327; CHATELAIN 1904, s. 26, nr 58; WILMART 1910, s. 109–113; DOLD 1928, s. 3–6; BOURQUE 1958, s. 424, nr 555; GAMBER 1958, s. 36; LOWE 1964, nr 141; MOELLER 1981, s. LXXXI; BAROFFIO 1999, s. 236; HEN 2007, s. 53, nr 26; BAROFFIO 2011, s. 440, nr 22855; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 175, nr 283; SUSKI 2016, s. 785, nr 848.

[142] Stiftsbibliothek, ms. 912 (s. 55–58, 63–66, 103–106, 111–114, 127–130, 149–152, 153–156, 163–166, 167–170, 171–173, 183–185, 207–210, 211–213, 235–236, 237–238, 247–250–

251–253, 263–266, mm 206 × 170): *psalterium*. VI 1/2. Włochy (Bobbio, San Colombano).
Wyd.: DOLD – ALLGEIER 1933, s. 1*–28*. Bibl.: DOLD – ALLGEIER 1933, s. 1–208.

SANKT PETERSBURG [RUS]

[143] Biblioteka Rossiiskoi Akademii Nauk, ms. F. 200 (ff. 77–84; mm 290 × 185): *missale* (fragm.).
XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 50 (zob. Leningrad); KELLY 1989, s. 304–305; KELLY
1992, s. 338; BROWN 2007, s. 133, nr 81.

SCHAFFHAUSEN [CH]

[144] Stadtbibliothek, ms. 36 (ff. 24–31, 33, 38, 40, 43–44, 47): *passionale*. XI. Hiszpania. Bibl.:
MUNDÓ 1956, 177; MILLARES 1999, s. 178, nr 293.

STUTTGART [D]

[145] Württembergische Landesbibliothek, Fragm. 100 A [HB VII 10] (1 f., mm 145 × 115): *sacramen-
tarium gelasianum mixtum*. VII (ok. 650). Włochy (Ravenna?). Wyd.: DOLD 1923, s. 10–11;
GAMBER 1960, s. 455–460; MOHLBERG – EIZENHÖFER – SIFFRIN 1956, s. 180–181;
BAROFFIO 1999, s. 244; CATELLA – DELL’ORO – MARTINI 2005, s. 513–515. Bibl.:
CLLA nr 650; CLA IX nr 1361; LOWE 1964, nr 45; MOELLER 1992, s. LVII; DEKKERS
1995, s. 620, nr 1898 b; HEN 2007, s. 53, nr 27; BAROFFIO 2011, s. 457, nr 23640; BAROF-
FIO – SODI – SUSKI 2016, s. 177, nr 393.

SUBIACO [I]

[146] Biblioteca Statale Monumento Nazionale di Santa Scolastica, ms. 1 I (ff. 42, 43; mm 505 × 340):
hagiographica. XII. Włochy. Bibl.: CROCIANI – LEARDINI 2006, s. 15.

[147] Biblioteca Statale Monumento Nazionale di Santa Scolastica ms. 123 CXX (ff. 192–203, 205;
mm 390 × 260): *antiphonarium*. XII/XIII. Włochy. Bibl.: BROWN 1994, s. 339; BROWN
2007, s. 134–135, nr 85; BAROFFIO 2011, s. 458, nr 23679.

TOLEDO [E]

[148] Archivo e Biblioteca Capitular, cod. 35.3 (ff. 8v, 9, 10, 12v, 13, 14, 25; mm 256 × 175): *sacra-
mentarium visigoticum* („manuale”). XI. Hiszpania. Bibl.: JANINI – GONZÁLVEZ 1977,
s. 97–98, nr 73; ESCOBAR 2006, s. 152, przyp. 27.

[149] Archivo e Biblioteca Capitular, cod. 99.30 (ff. 17–18; mm 265 × 200): *sacramentarium visi-
goticum* („manuale”). XI. Hiszpania. Bibl.: JANINI – GONZÁLVEZ 1977, s. 258, nr 230;
MILLARES 1999, s. 197, nr 328; ESCOBAR 2006, s. 152, przyp. 28.

TORINO [I]

[150] Biblioteca Nazionale Universitaria, ms. D VI 36 (ff. 11–95): *antiphonarium*. X. Włochy. Bibl.:
BAROFFIO 2011, s. 466, nr 24066

[151] Biblioteca Nazionale Universitaria, ms. F II 10 (f. 322; mm 383 x 266): *rituale*. XIII. Włochy (Bobbio, S. Colombano). Bibl.: SCAPPATICCI 2008, s. 277; BAROFFIO 2011, s. 467, nr 24199.

[152] Biblioteca Nazionale Universitaria, ms. F III 15 (ff. 1–9, 21, 26, 44; mm 308 x 237): *missale*. IX
4/4. Włochy (Bobbio, S. Colombano). Bibl.: SCAPPATICCI 2008, s. 423–429; BAROFFIO

- 2011, s. 467, nr 24140; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 375, nr 2244; SUSKI – SODI 2019, s. 451, nr 4077.
- [153] Biblioteca Nazionale Universitaria, ms. O IV 20 (ff. 12–17, 22, 25–30, 32–34, 36, 38–40, 43, 45–48, 50–55, 57, 58, 70, 71, 73–74, 77, 85, 87–91, 140, 143, 145–146, 150–151; mm 241 × 203): *evangelistarium*. VIII 1/2. Włochy (Bobbio). Bibl.: CLA IV nr 466; SCAPPATICCI 2006, s. 134–135, 137; CRIVELLO 2001, s. 126; SCAPPATICCI 2008, s. 396–399, nr 32; BAROFFIO 2011, s. 469, nr 24209.
- [154] Biblioteca Nazionale Universitaria, ms. O IV 20 (ff. 18–19, 21, 23, 37, 41–42, 49, 56, 60–69, 75–76, 78–81, 86, 93–103, 105–135, 137–138, 141–142, 144; mm 241 × 203): *graduale*. XII 1/2. Włochy (Bobbio). Wyd.: SCAPPATICCI 2006, s. 143. Bibl.: FERRARI 1973, s. 10; SEGRE MONTEL 1980, s. 15, 42, 59–60; SCAPPATICCI 2006, s. 135; SCAPPATICCI 2008, 396–399, nr 32; BAROFFIO 2011, s. 469, nr 24210.
- VATICANO (CITTÀ DEL) [SCV]
- [155] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Barb. lat. 302 (ff. 1–34, 39; mm 329 × 250): *hagiographica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 161; BROWN 2007, s. 138, nr 99.
- [156] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Ottob. lat. 14 (ff. 1–3): *antiphonarium*. Perg., mm 250 × 180. XII (c. 1100). Bibl.: BANNISTER 1913, s. 93, nr 264; SALMON 1968, s. 216, nr 511.
- [157] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Ottob. lat. 514 (ff. 8–9): *troparium*. XI/XII. Włochy. Bibl.: SALMON 1969, s. 182, nr 485; BAROFFIO 2011, s. 498, nr 25748.
- [158] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Ottob. lat. 576 (ff. I+341–377; mm 270 × 175): *missale plenarium*. XI 1/4. Włochy (Benevento? Brindisi?). Wyd.: GAMBER 1974, s. 367–372. Bibl.: CLLA nr 437; CLLAS, s. 53; LOEW 1980, s. 166; BROWN 1998, s. 274; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 391, nr 2368; SUSKI – SODI 2019, s. 477, nr 4388.
- [159] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Ottob. lat. 1463 (ff. 61–100): *antiphonarium*. Perg., mm 410 × 260. XIII (c. 1200). Bibl.: BANNISTER 1913, s. 149, nr 485; SALMON 1968, s. 216, nr 514.
- [160] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Ottob. lat. 1648 (59 ff.; mm 195 × 135): *breviarium*. XI. Włochy. Bibl.: SALMON 1972, s. 30, nr 122; BAROFFIO 2011, s. 498, nr 25790.
- [161] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Regin. lat. 74 (27 ff.): *lectionarium plenarium*. VIII 1/4. Włochy płn. Wyd.: DOLD 1940, s. 12–37. Bibl.: CLLA nr 1225; CLA I nr 102; GAMBER 1958, s. 101; LOWE 1964, nr 196.
- [162] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Reg. lat. 1105 (ff. 68–76): *pontificale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 168; BROWN 2007, s. 138, nr 101.
- [163] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Urb. lat. 602 (ff. 1–23, 99–100): *troparium*. XIII. Włochy (Montecassino). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 504, nr 26088.
- [164] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. gr. 342 (ff. 57–60): *antiphonarium*. XI. Włochy (Nisantola, S. Silvestro). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 504, nr 26101.

- [165] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. gr. 1855 (ff. 2–7, 9–25, 27–30, 32–34, 36–37, 39–66, 68–69, 71–74, 76–77, 79–82, 84–85, 87–89, 91–94, 96–97, 99, 101; mm 327 × 231): *hagiographica*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 159; BROWN 2007, s. 136, nr 95.
- [166] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 650 (ff. 1, 29–32, 70–71, 74–75, 82–83): *antiphonarium*. Perg., mm 250 × 180. XII. Włochy. Bibl.: BANNISTER 1913, s. 146, nr 453; SALMON 1968, s. 217, nr 553; BAROFFIO 2011, s. 504, nr 26144.
- [167] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 1514 (ff. 56–57, 62–63): *antiphonarium*. XII. Włochy. BANNISTER 1913, s. 2*, nr 1055; SALMON 1968, s. 217, nr 558; BAROFFIO 2011, s. 505, nr 26186.
- [168] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 1637 (ff. 73–104): *antiphonarium*. XIII. Włochy. BANNISTER 1913, s. 2*, nr 1056; SALMON 1968, s. 217, nr 559; BAROFFIO 2011, s. 505, nr 26187.
- [169] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 2040 (ff. 34–39): *antiphonarium*. XIII/XIV. Włochy. BANNISTER 1913, s. 182, nr 665; SALMON 1968, BAROFFIO 2011, s. 217, nr 561; s. 505, nr 26191.
- [170] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 3307 (ff. 10, 12, 13, 15): *liturgica?* XI. Włochy. BANNISTER 1913, s. 90, nr 258.
- [171] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 3307 (ff. 57–58): *breviarium*. XI 1/4 (c. 1000). Włochy. BANNISTER 1913, s. 90, nr 258; SALMON 1968, s. 219, nr 658.
- [172] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 3833 (144 ff.): *evangelistarium*. VII/VIII. Włochy (Roma, Dodici Apostoli). Bibl.: CLLA nr 1115; CLA I nr 17; CLLAS, s. 118; LOWE 1964, nr 176.
- [173] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5359 (ff. 1–50, 53–118, 139): *psalterium*. VII/VIII. Włochy pñ., następnie Verona (S. Zeno). Bibl.: CLLA nr 1606; CLLAS, s. 156; CLA I nr 23; SCHNEIDER 1938, s. 361–381; LOWE 1964, nr 177; BAROFFIO 2011, s. 507, nr 26314.
- [174] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5755 (ff. 1–2; mm 308 × 234): *comes*. IX. Włochy? Bibl.: DOLD 1955, s. 65–72.
- [175] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5762 (ff. 52, 54–55, 57–58, 68–73, 85–86, 91–92): *sacramentarium gelasianum mixtum*. IX/X. Włochy (Bobbio, S. Colombano). Wyd.: DOLD 1936, s. 39–44. Bibl.: CLLA nr 815; CLLAS, s. 94; BOURQUE 1952, s. 24, nr 42; SALMON 1969, s. 29, nr 45; BAROFFIO 1999, s. 282; BAROFFIO 2011, s. 508, nr 26370; BAROFFIO 2011a, s. 33; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 184, nr 440; SUSKI 2016, s. 907, nr 1028.
- [176] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5873 (ff. 6, 15; mm 165 × 111): *orationes pro defunctis*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 2007, s. 135, nr 88.
- [177] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5873 (ff. 26, 31; mm 165 × 111): *liturgica*. XI. Włochy. Bibl.: BROWN 2007, s. 135, nr 89.

- [178] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 5873 (ff. 122, 127, 138, 143; mm 240 × 167): *missale*. XI ex. Włochy. Bibl.: BROWN 2007, s. 135, nr 91; BAROFFIO 2011, s. 509, nr 26383.
- [179] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 6018 (ff. 93, 98, 127–128): *liturgica* (nieczytelny). VII. Włochy. Bibl.: CLLA nr 1115; CLA I nr 50; HEN 2007, s. 53, nr 28; BAROFFIO 2011, s. 509, nr 26390.
- [180] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 7803 (f. 185; mm 227 × 168): *antiphonarium*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 153; BROWN 2007, s. 136, nr 92.
- [181] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 9820 (zwój, 20 części różnej długości, mm 270 × 331–213–648–320–322–295–202–615–604–331–246–182–95–84–376–440–469–343–370–605): *Exultet*. X 4/4. Włochy (Benevento). Bibl.: AVERY 1936, s. 31–34, 46–49; BABUDRI 1957, s. 22; *Liturgie und Andacht* 1992, s. 158–161, nr 30 (opr. B. Brenk); DOU-TEIL – VONGRAY 1975; BRANDT – EGGERBRECHT 1993, s. 278–279; CAVALLO – ORFINO – PECERE 1994, s. 101–118 (opr. V. Pace); KELLY 1996, s. 250–253; SUSKI – BAROFFIO – SODI 2014, s. 620–621.
- [182] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 10657 (ff. A, 1–3, 98, 100; mm 324 × 205): *graduale*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 155; KELLY 1989, s. 317; KELLY 1992, s. 400–402; BROWN 2007, s. 136, nr 93; BAROFFIO 2011, s. 513, nr 26663.
- [183] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 10644 (ff. 1–2): *missale plenarium*. VIII. Włochy pln. Wyd.: GAMBER 1962a, s. 335–341. Bibl.: CLLA nr 1401; CLA I nr 56; SALMON 1969, s. 172–173, nr 442; BAROFFIO 2011, s. 512, nr 26568; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 401, nr 2446; SUSKI – SODI 2019, s. 488, nr 4489.
- [184] Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. lat. 13501 (f. 45; mm 305 × 205): *hymnus*. XI. Włochy. Bibl.: LOEW 1980, s. 156; BROWN 2007, s. 136, nr 94.
- VERBANIA/INTRA [I]
- [185] Archivio Capitolare S. Vittore Intra, ms. O3* (ff. 11 etc.): *antiphonarium-troparium*. XII/XIII. Włochy (Pavia). Bibl.: BAROFFIO 2011, s. 526, nr 27327.
- VERCELLI [I]
- [186] Archivio e Biblioteca Capitolare, ms. CCVIII (ff. 52–55, 57–64, 65–70): *antiphonarium*. XI. Włochy. Informacja: G. BRUSA.
- WOLFENBÜTTEL [D]
- [187] Herzog August Bibliothek, cod. Guelf. Gud. graec. 112 (ff. 126, 128, 135): *missale plenarium*. X. Włochy pld. Wyd.: DOLD 1917, s. 233–250. Bibl.: CLLA nr 434; GAMBER 1957, s. 281–283; BROWN 2007, s. 139, nr 104; BAROFFIO 2011, s. 547, nr 28490; BAROFFIO – SODI – SUSKI 2016, s. 415, nr 2571; SUSKI – SODI 2019, s. 513, nr 4798.
- [188] Herzog August Bibliothek, cod. Weiss. 76 (100 ff., 255 × 185): *lectionarium gallicanum*. V/VI. Francja (Burgundia?), następnie Niemcy (Weissenburg). Wyd.: DOLD 1930, s. 1–68. Bibl.: CLLA nr 250; CLA IX nr 1392; CLLAS, s. 27; MORIN 1937, s. 3–14; SCHNEIDER 1938a,

s. 158–160; BERTI 1954; GAMBER 1959, s. 198–215; BUTZMANN 1964, s. 229–231; LOWE 1964, nr 210; HEN 2007, s. 53, nr 29.

WÜRZBURG [D]

[189] Universitätsbibliothek, M. p. th. f. 61 (ff. 21*, 24*; mm 270 × 220): *sacramentarium gallicanum*. VIII. Irlandia. Bibl.: CLLA nr 216; CLA IX nr 1416; DOLD – EIZENHÖFER 1964, s. 160; LOWE 1964, nr 212; GAMBER 1982, s. 542; THURN 1984, s. 44–45; LAPIDGE – SHARPE 1985, s. 212; GAMBER 1989, s. 13; SIKORSKI 2004, s. 773; HEN 2007, s. 53, nr 31; SUSKI 2016, s. 983, nr 1165.

[190] Universitätsbibliothek, M. p. th. q. 32 (ff. 1–24v; mm 187 × 130): *sacramentarium - lectionarium*. VIII/IX (ok. 800). Niemcy (Würzburg, ośrodek anglosaksoński). Bibl.: CLLA nr 1221; CLA IX nr 1441; BISCHOFF – HOFMANN 1952, s. 106, nr 37; THURN 1984, s. 106–107 (bibl.); HEN 2007, s. 53, nr 32.

Indeks typologiczny

antiphonarium: 11, 12, 15, 19, 27, 41, 42, 44, 51, 53, 58, 62, 63, 64, 65, 74, 75, 91, 95, 97, 110, 115, 117, 123, 126, 127, 131, 134, 135, 139, 147, 150, 156, 159, 164, 166, 168, 169, 180, 185, 186

breviarium: 20, 106, 122, 160, 167, 171

calendarium: 93

chorale: 81

comes: 113, 174

evangelistarium: 16, 29, 30, 153, 172

exulter: 181

graduale: 1, 9, 34, 73, 79, 80, 90, 100, 104, 107, 108, 125, 132, 154, 182

hagiographica: 10, 66, 94, 119, 124, 146, 155, 165

homiliarium: 20, 56, 72, 101, 102, 114, 120, 136

hymnarium: 25, 184

lectionarium: 28, 33, 54, 111, 118, 161, 188

liber commicus: 7, 105

liturgica: 17, 59, 60, 67, 76, 78, 82, 83, 96, 129, 170, 177, 179

martyrologium: 3, 112

missale: 14, 18, 21, 69, 70, 92, 98, 121, 128, 130, 133, 137, 143, 152, 158, 178, 183, 187

orationale: 57

orationes: 176

passionale: 2, 4, 6, 31, 32, 35, 144

pontificale: 162

psalterium: 37, 40, 49, 50, 142, 173

responsoriale: 15, 22

- rituale*: 19, 151
sacramentarium: 99, 109, 190
– *ambrosianum*: 55, 77, 141
– *celticum*: 38, 39, 43, 52, 89
– *gallicanum*: 45, 46, 47, 48, 68, 138, 140, 189
– *gelasianum mixtum*: 5, 13, 26, 36, 103, 116, 145, 175
– *gregorianum*: 23
– *gregorianum hadrianum*: 61
– *gregorianum mixtum*: 55
– *gregorianum prae-hadrianum*: 71, 84, 85, 86, 88
– *visigoticum*: 148, 149
troparium: 157, 163

Indeks chronologiczny

- v/VI: 188
VI: 140
– VI 1/2: 142
VII: 4, 30, 89, 179
– VII poł.: 141, 145
– VII 3/4: 47
– VII/VIII: 48, 49, 50, 68, 71, 139, 172, 173
VIII: 38, 39, 41, 43, 44, 45, 51, 52, 72, 77, 97, 111, 183, 189
– VIII 1/4: 159, 161
– VIII 1/2: 40, 46, 61, 112, 138, 153
– VIII 2/2: 5, 6, 32
– VIII 4/4: 36
– VIII/IX: 8, 20, 37, 42, 54, 84, 105, 113, 116, 190
IX: 15, 19, 23, 85, 86, 88, 90, 135, 174
– IX 1/4: 21, 87
– IX 1/2: 93
– IX 4/4: 103, 152
– IX/X: 29, 33, 78, 175
X: 14, 17, 25, 57, 59, 150
– X 1/4: 26, 27, 80
– X poł.: 16
– X 4/4: 181
– X/XI: 13, 31, 69, 70, 81, 104, 120, 127

- XI: 1, 7, 9, 10, 11, 22, 24, 28, 55, 63, 65, 67, 73, 74, 75, 76, 79, 82, 83, 91, 96, 102, 107, 108, 109, 110, 114, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 143, 144, 148, 149, 155, 160, 162, 164, 165, 170, 176, 177, 180, 182, 184, 186, 187
- XI 1/4: 64, 158, 171
- XI 2/2: 98
- XI 4/4: 2, 3, 99, 178
- XI/XII: 18, 122, 157
- XII: 12, 35, 56, 58, 62, 66, 92, 94, 132, 146, 156, 166, 167
- XII 1/2: 115, 154
- XII 4/4: 100, 101
- XII/XIII: 60, 147, 185
- XIII: 34, 151, 159, 163, 168
- XIII 1/2: 53
- XIII 2/2: 95
- XIII 4/4: 106
- XIII/XIV: 169

Bibliografia

- Albrecht Felix. 2012. Between Boon and Bane. The Use of Chemical Reagents in Palimpsest Research in the Nineteenth Century. W *Care and Conservation of Manuscripts 13. Proceedings of the Thirteenth International Seminar held at the University of Copenhagen 13th–15th April 2011*. Red. Mathew J. Driscoll, 147–165. Kopenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Albrecht Felix. 2012. *Portable System for Multispectral and Full Spectral Imaging*. W *Care and Conservation of Manuscripts 14*, 237–252.
- Albrecht Felix. 2015. Methods in Palimpsest Research. W *Comparative Oriental Manuscript Studies. An Introduction*. Red. Alessandro Bausi, 31–33. Hamburg: COMSt; Marisa Uberti. 2019. *I palinsesti pergamenacei: dalle origini alle tecnologie di Imaging multispettrale*. Rovato (dysertacja).
- Baroffio Giacomo. 1973. „Colligere fragmenta ne pereant”. *Novarien* 5: 110–112.
- Baroffio Giacomo. Red. 1997. *Colligere fragmenta ne pereant. Aspetti della liturgia medievale nei frammenti dell’Archivio Storico Comunale. Mostra documentaria. Norcia-Rocca della Castillina, 15 luglio–31 dicembre 1997*. Norcia: Accademia di Studi Gregoriani.
- Baroffio Giacomo. 2019. „Individuare recuperare studiare valorizzare i frammenti librari liturgici”. *Rivista Internazionale di Musica Sacra* 40: 59–147, szczeg. 70–73.
- Baroffio Giacomo. 2001. „«Colligere fragmenta ne pereant»: il recupero dei frammenti liturgici italiani”. *Rivista Liturgica* 88 : 679–694.

- Beeson Charles H. 1946. The Palimpsests of Bobbio. W *Miscellanea Giovanni Mercati*, 162–184. T. 6 (Studi e testi 126). Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Berti Giovanni. 1954. „Il più antico lezionario della Chiesa”. *Ephemerides Liturgicae* 68: 147–154.
- Bishop Edmund, André Wilmart. 1931. „La réforme liturgique de Charlemagne”. *Ephemerides Liturgicae* 45: 86–207.
- Brown Virginia. 2007. Palimpsested texts in Beneventan script. A Handlist with Some Identification. W *Early Medieval Palimpsests*, 88–144.
- Brusa Gionata. 2009. „«Colligere fragmenta ne pereant». Maculature liturgiche nella Biblioteca Capitolare di Vercelli”. *Rivista Internazionale di Musica Sacra* 30: 97–135.
- Bullough Donald. 1999. The Carolingian Liturgical Experience. W *Continuity and Change in Christian Worship. Papers Read at the 1997 Summer Meeting and the 1998 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*. Red. Robert N. Swanson, 29–64. Woodbridge: Boydell Press.
- Chatelain Émile. 1904. „Les palimpsestes latins”. *Annuaire de l'École pratique des hautes études. Section des sciences historiques et philologiques* 1: 5–42.
- Declercq Georges. 2007. Codices rescripti in the Early Medieval West. W *Early Medieval Palimpsests*. Red. Georges Declercq, 7–22 (Bibliologia. Elementa ad librorum studia pertinentia 26). Turnhout: Brepols.
- Declercq Georges. 2013. Habent sua fata libelli et acta. La destruction de textes, manuscrits et documents au Moyen Âge. W *La destruction dans l'histoire. Pratiques et discours*. Red. David Engels, Didier Martens, Alexis Wilkin, 129–161. Bruxelles: Peter Lang.
- Di Sarzana Chiara Faraggiana. 2007. Leggere manoscritti palinsesti nell'era digitale: nuove prospettive di ricerca e vecchi problemi. W *From Manuscripti Digital Text. Problems of Interpretation and Markup*. Red. Francesco Citti, Tommaso Del Vecchio, 35–60. Roma: Herder.
- Dold Alban. 1926. „Über Palimpsest-Forschung und das Beuroner Palimpsest-Institut”. *Jahresbericht der Görresgesellschaft* 1924/25: 87–108.
- Easton Roger L., David Kelbe. 2014. „Statistical Processing of Spectral Imagery to Recover Writings from Erased Damaged Manuscripts”. *Manuscript Cultures* 7: 35–46.
- Ehrensperger Alfred. 2008. Karolingische Liturgiereformen. W *Protokolle zur Liturgie. Veröffentlichungen der Liturgiewissenschaftlichen Gesellschaft Klosterneuburg*. T. 2. Red. Rudolf Páczik, Andreas Redtenbacher, 109–153. Würzburg: Echter Verlag GmbH.
- Escobar Ángel. 2006. El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual: una introducción. W *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*. Red. Ángel Escobar, 12–16. Zaragoza: Institución „Fernando el Católico”.
- Fischer Bonifatius, Virgil Fiala. 1952. *Colligere fragmenta. Festschrift Alban Dold zum 70. Geburtstag am 7.7.1952* (Texte und Arbeiten 1/2). Beuron: Beuroner Kunstverlag.
- Gamber Klaus. 1961. „I più antichi libri liturgici dell'alta Italia”. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 15: 71–74.

- Gamber Klaus. 1963. *Codices liturgici latini antiquiores. Secunda editio aucta* (Spicilegium Friburgense. Subsidia 1). Freiburg (Schweiz): Universitätsverlag.
- Gamber Klaus. 1988. *Codices liturgici latini antiquiores. Supplementum: Ergänzungs- und Registerband unter Mitarbeit von B. Baroffio, F. Dell'Oro, A. Hänggi, J. Janini, A.M. Triacca* (Spicilegium Friburgense Subsidia 1 A). Freiburg (Schweiz): Universitätsverlag.
- Gryson Roger. 1983. *Les palimpsests ariens latins de Bobbio. Contributions à la méthodologie de l'étude des palimpsests*. Turnhout: Brepols.
- Gy Pierre-Marie. 1975. „L'unification liturgique de l'Occident et la liturgie de la Curie Romaine”. *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 59: 601–612.
- Hen Yitzhak. 1996. Unity in Diversity: the Liturgy of Frankish Gaul before the Carolingians. W *Unity and Diversity in the Church. Papers Read at the 1994 Summer Meeting and the 1995 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*. Red. Robert N. Swanson, 19–30. Oxford: Blackwell.
- Hen Yitzhak. 2007. Liturgical Palimpsests from the Early Middle Ages. W *Early Medieval Palimpsests*, s. 37–54.
- Hout Michiel van den. 1952. „Gothic palimpsests of Bobbio”. *Scriptorium* 6: 91–93.
- King Archdale A.. 1959. *Liturgies of the Past*. London: Longmans.
- Klauser Theodor. 1933. „Die liturgischen Austauschbeziehungen zwischen der römischen und fränkisch-deutschen Kirche vom achten bis zum elften Jahrhunderts”. *Historisches Jahrbuch* 53: 169–189.
- Kögel Raphael. 1914. „Die Palimpsestphotographie. Ein Beitrag zu den philologisch-historischen Hilfswissenschaften”. *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften* 37: 974–978.
- Lo Monaco Francesco. 2006. „De fatis palimpsestorum Bibliothecae Sancti Columbani Bobbiensis”. W *El palimpsesto grecolatino como fenómeno librario y textual*, 53–62.
- Lowe Ellas A. 1964. Codices rescripti. A List of the Oldest Palimpsests with Stray Observations of their Origin. W *Mélanges Eugene Tisserant*. T. 5: *Archives Vaticanes. Histoire ecclésiastique. Deuxième partie* (Studi e testi 235), 67–81. Città del Vaticano [tablice i fotografie bez paginacji].
- McKitterick Rosamond. 1977. *The Frankish Church and the Carolingian Reforms, 751–987*. London: Royal Historical Society, 115–154/
- Perani Mauro, Cesarino Ruini. 2002. „*Frammenta ne pereant*”. *Recupero e studio dei frammenti di manoscritti medievali e rinascimentali riutilizzati in legature*. Ravenna: Lingo Editore.
- Philippe Bernard. 1990. „Sur un aspect controversé de la réforme carolingienne: «vieux-romain» et «grégorien»” *Ecclesia orans*: 163–189.
- Powitz Gerhardt. 1996. „Libri inutiles in mittelalterlichen Bibliotheken. Bemerkungen über Alienatio, Palimpsestierung und Makulierung”. *Scriptorium* 50: 288–304.

- Ramis Miquel Gabriel. 2013. *Introducción a las liturgias occidentales no romanas* (Biblioteca „Ephemerides Liturgicae. Subsidia” 164). Roma: CLV-Edizioni Liturgiche.
- Szaciłło Judyta. 2005. Reforma liturgiczna VIII wieku w świetle kapitułarzy Karola Wielkiego (miejsca i przedmioty liturgiczne). W *Sacrum. Obraz i funkcje w społeczeństwie średniowiecznym* (Aquila volans 1). Red. Aneta Pieniądz-Skrzypczak, Jerzy Pysiak, 205–219. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Smyth Matthieu. 2003. *La liturgie oubliée. La prière eucharistique en Gaul antique et dans l’Occident non romain* (Patrimoines: Christianisme). Paris: Cerf.
- Sokoloff Michael, Joseph Yahalom. 1978. „Christian Palimpsests from the Cairo Geniza”. *Revue d’histoire des textes* 18: 109–132.
- Vogel Cyrille. 1960. Les échanges liturgiques entre Rome et les pays francs jusqu’à l’époque de Charlemagne. W *Le Chiese nei regni dell’Europa occidentale* (Settimane di studio sull’alto medioevo 7). Spoleto: Presso la Sede del Centro, 185–295.
- Vogel Cyrille. 1964. La réforme liturgiques sous Charlemagne. W *Karl der Grosse. T. 2: Das geistige Leben*. Red. Wolfgang Braunsfels, 217–232. Düsseldorf 1964.
- Vogel Cyrille. 1965. La réforme culturelle sous Pepin le Bréf et sous Charlemagne (deuxième moitié du VIIIe siècle et premier quart du IXe siècle). W *Die karolingische Renaissance*. Red. Erna Patzelt, 173–279. Graz: Akademische Druck- und Verlags-Anstalt.
- Vogel Cyrille. 1976. Saint Chrodegang et les débuts de la romanisation de culte en pays francs. W *Saint Chrodegang, communications présentées au Colloque tenu à Metz à l’occasion du douzième centenaire de sa mort*, 91–109. Metz: Editions de Lorraine.
- Vogel Cyrille. 1979. Les motifs de la romanisation du culte sous Pepin le Bréf (751–768) et Charlemagne (774–814). W *Culto cristiano, politica imperiale carolingia. Atti del XVIII Convegno di Studi sulla spiritualità medievale, Università di Perugia, sept. 9–12, 1977*. Red. O. Capitani, 15–41. Todi.

Bp ANDRZEJ SUSKI, biskup senior diecezji toruńskiej. Studia biblijne odbył w Rzymie (licencjat w w Papieskim Instytucie Biblijnym; doktorat w Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim). Były wykładowca w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Jako biskup toruński współorganizował Wydział Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i przyczynił się do powstania dwóch naukowych serii wydawniczych: *Fontes Scrutari* (Toruń) i *Veritatem Inquirere* (Rzym). Jest autorem kilkudziesięciu publikacji z dziedziny biblijnej. Opracowuje i wydaje katalogi średniowiecznych rękopisów liturgicznych.